

Nordamerikanske træfrøleverancer til Danmark o. 1800

Fritzbøger, Bo

Published in:
Dansk Dendrologisk Aarsskrift

Publication date:
1995

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Fritzbøger, B. (1995). Nordamerikanske træfrøleverancer til Danmark o. 1800. *Dansk Dendrologisk Aarsskrift*, (Bind XIII), 36.

NORDAMERIKANSKE TRÆFRØLEVERANCER TIL DANMARK O. 1800¹

af

BO FRITZBØGER

Institut for historie, Njalsgade 102, 2300 København S

SUPPLIES OF NORTH AMERICAN FOREST SEEDS TO DENMARK c. 1800

Key words: history; silviculture; horticulture; plant introduction; exotics; seed trade; North America; Denmark.

En ny botanik

Interessen for forsøg med dyrkning af fremmede planter fjernt fra deres oprindelige voksested er af gammel dato. Som en naturlig pendant til de »rarietetskabinetter«, der stillede forunderlige sjældenheder fra alverdens kolonier til skue for en lærd europæisk offentlighed², anlagdes således allerede gennem 1600-tallet talrige botaniske haver med »eksotiske« planter. I 1600 fik Københavns Universitet eksempelvis skænket en sådan have af Christian IV³, og i århundredets løb indrettedes et tilsvarende anlæg i haven ved Rosenborg⁴.

Driften af disse private og fyrstelige haver forudsatte international udveksling af plantemateriale i et tæt netværk af botanikere og handelsplanteskoler. En af de mest fremtrædende formidlere af især nordamerikanske planter var familien Tradescants have, anlagt i South Lambeth ved Themsens bred i 1640erne, som gennem de følgende årtier leverede planter til parkanlæg over hele Europa⁵. Blandt dens første amerikanske vedplanter fandtes Tulipantræ, Rød Løn, Sort Valnød og Almindelig Giftsumak.

Interessen for eksoter aftog ikke i 1700-årene. Tværtimod! Men som led i Oplysningstidens revolution af naturvidenskaberne ændrede også botanikken grundlæggende karakter⁶. Fra igennem renæssancen fortrinsvis at have tjent som hjælpefag for medicinsk forskning og lægekunst blev botanikken et af hovedfagene i de nye økonomiske videnskaber. Og denne tætte sammenhæng mellem samfundsøkonomi og botaniske eksperimenter var mest åbenlys indenfor den taxonomiske bestemmelse og indførsel af fremmede nytteplanter, der potentielt kunne vise sig at få praktisk betydning i skov-, have- og landbrug⁷.

Gennem 1700-årene udvikledes endvidere den såkaldte »engelske landskabshave«, hvor barokkens strengt symmetriske parkanlæg aflø-

stes af en til mindste detalje planlagt »imitation af naturen«⁸. Og i denne efterligning spillede eksotiske træer og buske en fremtrædende rolle. Tiden prægedes derfor af en både æstetisk og landøkonomisk begrundet interesse for fremmede træer!

Oplysningstidens økonomiske ideer slog imidlertid kun langsomt igennem herhjemme. Det skete i begyndelsen fortrinsvis indenfor en snæver social elite omkring personligheder som Otto Thott til Gaunø (1703-85), Adam Gottlob Moltke til Bregentved (1710-92) og J. H. E. Bernstorff (1712-72). Under Frederik V vandt denne kreds imidlertid en betydelig indflydelse ved hoffet, og det er således ingen tilfældighed, at indkaldelsen af udenlandske fagfolk som Georg Christian Oeder (1752) og Johan Georg von Langen (1763) netop skete i hans regeringstid (1746-66)⁹. Begges indsats gjaldt blandt andet indførsel af, og forsøg med, en lang række fremmede plantearter.

Oeder stod blandt andet i nær kontakt med gartneren ved Chelsea Physic Garden, Philip Miller (1691-1771) samt med lederen af den botaniske have ved Mill Hill, Peter Collinson (1694-1768), der formidlede en livlig udveksling af frø og planter mellem Europa og Nordamerika. Efter en studierejse til europæiske botaniske haver ansporede Oeder således kraftigt til hjemlige forsøg med nordamerikanske træer¹⁰. J. G. von Langen havde æren for indførsel af en række primært tyske nåletræarter og -provenienser, hvoriblandt der ved hans død i 1776 tillige fandtes 20 nordamerikanske Weymouthsfyr¹¹.

På Oeders initiativ anlagdes i 1753 en Botanisk Have ved Toldboden nord for Amalienborg, hvorfra den 25 år senere (sammen med den gamle Universitetshave fra Skidenstræde) flyttede til en godt dobbelt så stor plads (ca. 4 tdl) bag Charlottenborg¹². I mange kongelige haver udfoldede der sig i samme periode en livlig forsøgsvirksomhed¹³, og både indenfor den videnskabelige botanik og i forbindelse med praktisk skov- og havebrug vandt fremmede plantearter voldsomt frem gennem 1700-tallets sidste halvdel. Selvom den politisk betingede suspension af den Gram-Langenske Forstplan i 1776-78¹⁴ på kort sigt førte til en øget vægt på hjemmehørende løvtræarter indenfor forstvæsenet, foreskrev allerede Skovforordningen 1781 således »små forsøg med sådanne fremmede træarter, som man har anledning at vente fordel af her i landet«¹⁵.

Blandt andet som følge heraf blev der i 1787 oprettet en forstplanteskole i Folehaven ved Hørsholm, der fik en af von Langens lærlinge, Martin Gottlob Schæffer (1746-1830), som leder¹⁶. I 1799 opnåede Universitetets botaniske professor Erik Nissen Viborg (1759-1822) kongelig tilladelse til oprettelse af et egentligt arboret i Charlottenlund Slotshave¹⁷. Og tilsammen udgjorde Botanisk Have, Hørsholm Plante-

Fig. 1: *Betula lenta* med gule høstfarver, t.h. *Quercus alba* med røde høstfarver. Petersham, Massachusetts. Fot. S. Ødum, okt. 1967.

Betula lenta, with yellow autumnal coloration. At right *Quercus alba* with red colour. Petersham, Massachusetts. Photo S. Ødum, Oct. 1967.

skole og Viborgs Arboret gennem den følgende menneskealder en vældig katalysator for indførsel af og forsøg med fremmede træer og buske. På kun 8 år, fra 1799 til 1807, voksede Botanisk Haves plantesamling således med ca. 75 %; fra ca. 2800 til ca. 5000 arter¹⁸.

Nordamerikanske træer og buske før 1800

Interessen for ikke mindst nordamerikanske træarter var som nævnt stor over hele Europa¹⁹, og allerede i 1788 og 1790 blev der i von Langens efterladte »Bomskole« i Trørød udsået 100 forskellige arter, af hvilke kun 24 imidlertid fandtes som planter to år senere²⁰. På samme

tid rådede Schæffers Planteskole over ialt 121 forskellige vedplanter, hvor iblandt flere var af amerikansk herkomst²¹. Blandt mange andre kan nævnes Sukkerbirk »den nordamerikanske sorte eller sukkerbirk«, *Betula lenta*, (fig.1), Kanadisk Poppel »den storbladede canad. Poppel«, *Populus canadensis* = *P. euroamericana*²², *Berberis canadensis* »canadiske Barbaritze«, Virginsk Hæg »det virginiske Hægeltræ«, *Prunus virginiana* og Blyantstræ »Den røde virginiske ceder«, *Juniperus virginiana*²³. Endelig fremgår det af fortegnelser over planterne i en række private haver og parker, at nordamerikanske arter i 1700-årenes sidste årtier også her vandt en vis udbredelse i forbindelse med barokhavernes omdannelse til moderne engelske landskabshaver²⁴.

Alt tyder imidlertid på, at plantematerialet i så godt som alle tilfælde kom fra europæiske leverandører²⁵. Hørsholm Planteskole, der i 1791 blev centralplanteskole for det samlede kongelige forstvæsen, og hvorfra blandt andet arboretet i Charlottenlund blev rigeligt forsynet²⁶, fik således sine væsentligste tilførsler fra Friederich von Burgsdorfs (1747-1802) skovfrøinstitut ved Tegel udenfor Berlin²⁷. (Fig.2). Det var oprettet seks år tidligere og leveringsdygtigt i en lang række nordamerikanske arter²⁸, der i hovedsagen var indsamlet af Burgsdorfs personlige udsending til Nordamerika, en tysk jæger ved navn Rommel²⁹. I løbet af de første fire år efter anlæggelsen modtog Schæffers planteskole ikke færre end 24 frø- og plantekasser fra Burgsdorf³⁰. Endvidere ses den i enkelte tilfælde at have modtaget amerikanske frø fra andre tyske leverandører³¹.

I de ønsker om »fornødne kvantiteter af fremmede træfrø«, som Schæffer hvert år efter planteskolens anlæggelse indgav til Rentekammeret, indtager amerikansk frømateriale fra Burgsdorfs kataloger en central placering³²: i 1794 19 arter, i 1795 26, i 1796 34, i 1797 32 og i 1798 31 arter, samt i de første år tillige »en af de sædvanlige kasser med 100 sorter frø«. Det kan derfor ikke overraske, at Schæffer, da han i 1799 udgave en fordansket udgave af Burgsdorfs »Anleitung«, blandt sammenlagt 83 træer og buske anbefalede 39 nordamerikanske arter til dyrkning i Danmark³³.

Omfanget og organiseringen af den statslige frøimport i 1790erne og

Fig. 2: Uddrag af liste fra J.J.P. Moldenhawer til Burgsdorfs planteskole over planter og frø bestilt 1794 til Kiel Universitets forstbotaniske have i Düsternbrok. Rigsarkivet (Rtk. 333.461).

Extract from a list by J.J.P. Moldenhawer containing the names of plants and seeds ordered in 1794 from Burgsdorf's nursery to the Dendrological Garden in Düsternbrok, Kiel. Rigsarkivet (Rtk. 333.461).

Nota.

Aus dem Holz-Saamen-Institute zu Tegel bei Berlin

wurde abgeliefert den 3. ten May 1794

Herrn Ingenieur Moldenhauer zu Düsternbrook bei Noll

Sub Signo		Nach der An- leitung.	Botanische und deutsche Namen der Holzarten.	Hatten bestellt Saamen		Empfin- gen Saamen		Pfund à		Betrag in Ld'or à 5 Rthlr.	
No.	No.			Pfund	Lt.	Pfund	Lt.	Rthlr.	Gr.	Rthlr.	Gr.
a. Nordamerikanische, ordinaire.											
1.	259.		<i>Juglans alba</i> , weisse Hickory - Nufs	3		3		16		2	
2.	261.		— <i>nigra</i> , schwarze runde Wallnuß	8				16			
3.	262.		— <i>oblonga</i> , schwarze lange Wallnuß	8				16			
4.	263.		— <i>glabra</i> , glatte Wallnuß	3		3		16		2	
5.	200.		<i>Fagus Castanea americ.</i> , Amerik. Kastanie	2				16			
6.	412.		<i>Prunus Virginiana</i> , Virginische Traubenkirsche	4		3		16		2	
7.	443.		<i>Quercus Prinus</i> , Kastanienblättrige Eiche	10				16			
8.	443.		— <i>rubra</i> , Scharlacheiche	10				16			
9.	3.		<i>Acer rubrum</i> , rothblühender Ahorn	3				1	8		
10.	4.		— <i>saccharinum</i> , Zucker - Ahorn	3				1	8		
11.	208.		<i>Fraxinus Novae Angl.</i> , schwarze Elche	4				1	8		
12.	484.		<i>Robinia Pseudo - Acacia</i> , weisblühende Acazie					2			
13.	265.		<i>Juniperus Virginiana</i> , rothe Ceder	2		2		2		4	
14.	355.		<i>Pinus Strobus</i> , Weymouths - Kiefer	2		2		4		8	
15.	363.		— <i>Canadensis</i> , Canadische weisse Fichte	1		1		3		3	
16.	289.		<i>Liriodendron tulipifera</i> , Tulpenbaum					4			
17.	66.		<i>Betula lenta</i> , Nordamerikanische zähe Birke					4			
18.	67.		— <i>nigra</i> , Nordamerikanische schwarze Birke	1		1		4		4	
19.	616.		<i>Thuja occidentalis</i> , Lebensbaum [in Zapfchen]	1		1		4		4	
b. Deutsche Forstbäume, ordinaire.											
20.	1.		<i>Acer Pseudo - Platanus</i> , gemeiner Ahorn					3			
21.	5.		— <i>Platanoides</i> , Spitzahorn					3			
22.	63.		<i>Betula alba</i> , gemeine Birke					4			
23.	74.		— <i>Alnus</i> , Eller					12			
24.	37.		<i>Carpinus betulus</i> , Hornbaum, Weissbüche					3			
25.	195.		<i>Fagus sylvatica</i> , Maßbüche					1			
26.	108.		— <i>Castanea</i> , echte Kastanie					4			
27.	202.		<i>Fraxinus excelsior</i> , Elche					3			
28.	344.		<i>Pinus sylvestris</i> , gemeine Kiefer					10			
29.	356.		— <i>larix</i> , Lerchenbaum					2	12		
30.	359.		— <i>abies</i> , [DU ROI] Edeltanne					8			
31.	362.		— <i>picea</i> , [DU ROI] Fichte					8			
32.	439.		<i>Quercus robur</i> , Traubeneichen					1			
33.	440.		— <i>foemina</i> , Stieleichen					1			
34.	618.		<i>Tilia Europaea</i> , Sommerlinden					6			
35.	621.		— <i>cordata</i> , Winterlinden					6			
36.	624.		<i>Ulmus campestris</i> , glatte Rüfter, Ulme					8			
37.	625.		— <i>sativa</i> , rauhe Rüfter					8			
c. Hundert Sorten Kistel / Stück à								12	12	12	12
d. Extraordinaire Sorten.											
245			<i>Pinus rubra</i> de 179 1/2	16				15			
258			— <i>adris</i>	6 1/2		6 1/2		12		3	
260			— <i>bullosum</i>	16				15			
263			<i>Pinus strobus</i>	1		1		1		1	
Bemerkung: Die 2 Columnen Extraordinaire Sorten sind mit 1/2 und 1/4 abgemessen. Die Kisteln sind je 100 Stück.											
p. Emballage &c. &c.										20	
Summa										46.8	

ad Rem: 3255 d. J. 1794

W. M. M. M.

det tidlige 1800-tal var snævert forbundet med Danmarks generelle handels- og alliancepolitik. Overalt prægedes årtierne omkring 1800 af det globale opgør mellem verdens to førende kolonimagter: England og Frankrig³⁴. Ikke mindst Danmarks muligheder som neutral handelsnation var uløseligt knyttet til tidens ofte turbulente internationale politik, og indførslen af udenlandske træer og buske var et appendiks til denne handel.

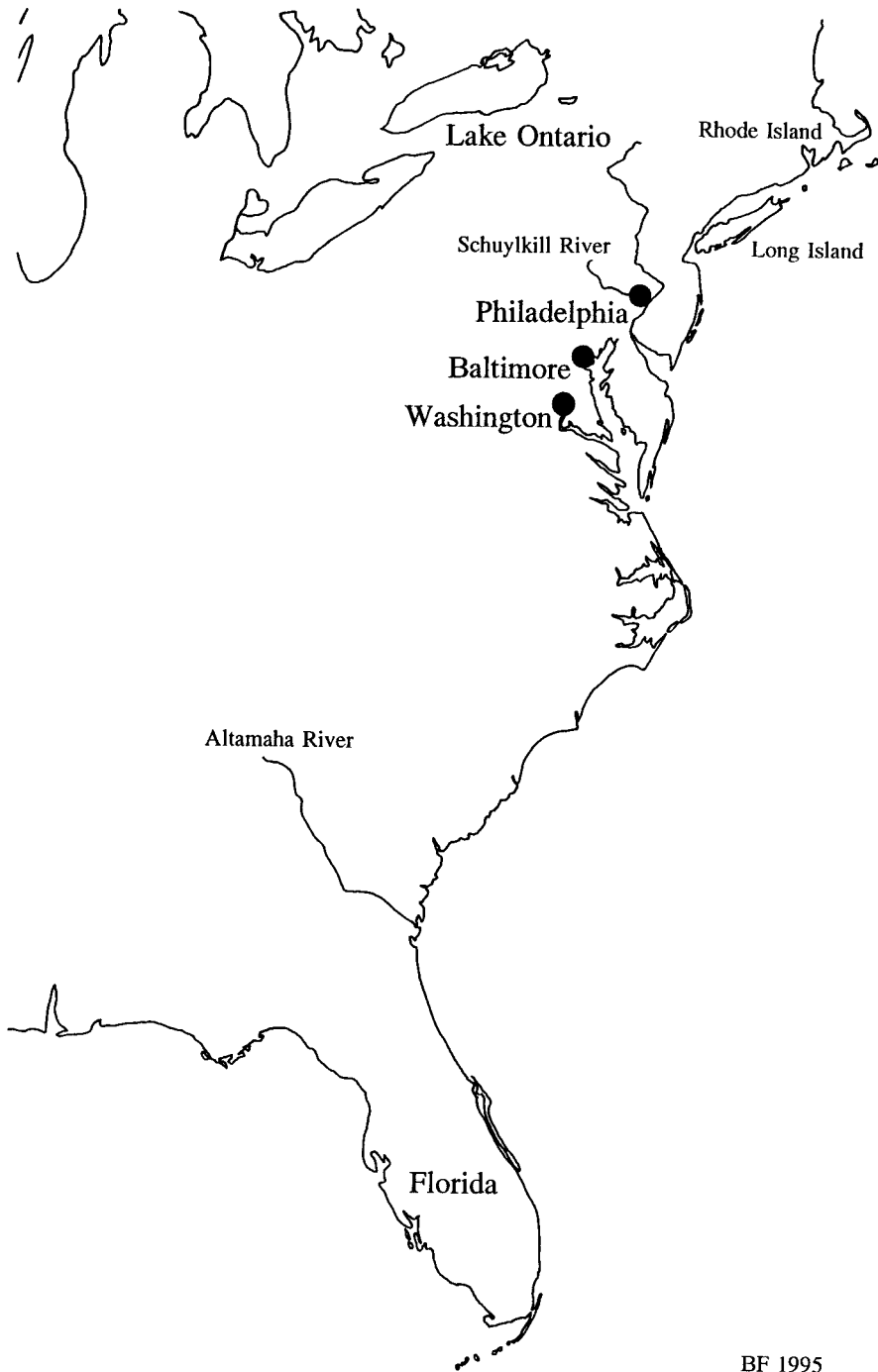
Nogenlunde samtidig med Schæffers frøimport fra Tyskland indførte Rentekammeret således en del plantemateriale til sine underliggende institutioner gennem den danske diplomatiske repræsentation i England. Indtil krigsudbruddet i 1807 var Danmark formelt blot neutral tilskuer til den europæiske storkrig, og det var derfor muligt for generalkonsulen i London, Georg Wolf (1736-1826), af fremskaffe og sende adskillige partier amerikanske træfrø, af hvilke hovedparten var bestemt for planteskolen i Hørsholm³⁵. Denne »engelske forbindelse« skal ikke forfølges her, men det kan konstateres, at handelshuset Lee & Kennedy var blandt konsulatets førende leverandører³⁶.

Europæiske handelshuse var således længe hovedleverandører af nordamerikansk plantemateriale til Danmark, idet datidens finansministerium, Rentekammeret, kunne trække på en række veletablerede kontakter. Men samtidig spillede det ind, at der før 1800 ikke var nogen fast dansk diplomatisk repræsentation i De Forenede Nordamerikanske Stater³⁷. Direkte leverancer fra planternes hjemland måtte følgelig baseres på mere eller mindre tilfældige rejsende, og tanken om deltagelse i egentlige indsamlingsekspeditioner lå øjensynlig kammeret fjernt. Ihvertfald fik både Schæffer og Viborg, i henholdsvis 1797 og 1806, måske af storpolitiske grunde, blankt afslag på deres forslag om at støtte franske botanikeres indsamlingsrejser til Nordamerika mod til gengæld at få del i de indsamlede frø³⁸.

Til gengæld ses Botanisk Have undertiden at have modtaget frøleverancer fra personer, der midlertidigt opholdt sig hinsides Atlanten. (Fig.3). I 1796 modtog haven således en sending »fra Rhode Island ved kaptajn Smith« betående af »frø samlet i Pennsylvanien og den i nærheden liggende Long Island eller l'Isle Longue af mons. le Comte Turpin ved en ven af H«³⁹. »H« var antagelig Botanisk Haves gartner Frederik Ludvig Holbøll (1765-1829). Tilsvarende ad hoc forsendelser fra Nordamerika ses 1803 og 1805⁴⁰.

Det danske konsulat i Philadelphia

Gennem 1790erne tiltog det danske handelssamkvem med De Nordamerikanske Fristater, som i 1776 havde løsrevet sig fra den engelske kolonimagt, betydeligt. Og ønskværdigheden af en politisk tilnærmelse

BF 1995

Fig. 3: Det østlige Nordamerika, hvorfra de tidligste indførsler til Europa kom.
The exotics firstly introduced to Europe all originated from the Eastern North America.

til denne store, neutrale sømagt blev aktualiseret, da Danmark i sommeren 1800 kom på kollisionskurs med England ved at påkalde sig orlogsflådens ret til at konvojere danske handelsskibe i det fremmede⁴¹. Resultatet blev oprettelsen den 7. november samme år af et dansk gesandtskab i Philadelphia⁴².

Igennem dette konsulat blev det for første gang muligt at sikre forholdsvis store, regelmæssige leverancer af frø og planter direkte fra lokale gartnere og frøhandlere til den kongelige danske godsforvaltning. Sådanne leverancer forudsatte imidlertid et anseligt bureaukrati, men netop derfor er flere af de følgende års indførsler usædvanlig veldokumenterede. Det er omstændighederne omkring sådanne, udvalgte frøleverancer, der skal beskrives i det følgende.

Lederen af Hørsholm Planteskole, M. G. Schæffer, refererede til forstvæsenets chef overforstmester Christoph Hartwig von Linstow (1740-1823). Denne måtte på sin side lade alle korrespondancer til andre myndigheder gå gennem Rentekammeret, hvor den særdeles skovbrugskyndige C. D. F. Reventlow i årene 1789-1813 indtog posten som »præsident«. Og som statsinstitutioner henhørte E. N. Viborgs Arboret og Botanisk Have ligeledes under Rentekammerets administration.

Kammeret havde til gengæld ingen beføjelser i forhold til diplomati, og al brevveksling med danske gesandtskaber i det fremmede måtte ekspederes gennem Kommercekollegiet, der bl. a. varetog udenrigstjenestens økonomiske aspekter. Endelig henhørte gesandtskabernes egentlig politiske funktioner siden 1770 under Departementet for Udenlandske Anliggender.

Den første danske gesandt i Philadelphia var Peder Blicher Olsen (1759-1832), der ved repræsentationens oprettelse fik titel af »ministerresident og generalkonsul« (senere forfremmet til geheimelegationsråd)⁴³. Efter sygdom og slet skjult utilfredshed med USA i almindelighed fik Blicher Olsen i juli 1803 lov til forlade sin post, hvorfra han dog først blev formelt afskediget to år senere.

Afløseren blev hans families forhenværende huslærer, Peder Pedersen (1774-1851), der under en tidligere udstationering i Tanager, i forbindelse med en pestepidemi, var indtrådt i egentlig konsulatstjeneste⁴⁴. Pedersen, som to gange var amerikansk gift, kom til at stå i spidsen for det danske konsulat i USA helt frem til 1831.

De første direkte frøleverancer 1800-1803

Allerede før sin afrejse fra Danmark i januar 1801 indgik Blicher Olsen en mundtlig aftale med repræsentanter for Rentekammeret, som gik ud på, at han efter ankomsten til Amerika skulle anskaffe træer og andre

planter til E. N. Viborgs nyanlagte arboret i Charlottenlund. Kammeret fremsendte derfor i juni samme år en fortegnelse over de ønskede arter, idet man samtidig udbad sig konsulens »betænkning« med hensyn til, hvordan de kunne bringes til veje⁴⁵.

Desværre kendes fortegnelsens indhold ikke, men der foreligger temmelig nøjagtige planer for, hvilke planter der skulle indgå i arboretet. På grundlag af Schæffers danske udgave af Burgsdorfs skovdyrkningslære samt en række anlægsskitser udført af slotsforvalteren ved Frederiksberg Slot, Marcus Voigt (1757-1815), udarbejdedes således lister indeholdende ialt 521 arter og varieteter⁴⁶. Men af disse kunne kun 57 skaffes fra Hørsholm Planteskole eller Botanisk Have. Resten måtte indføres fra udlandet.

Efter ankomsten til USA henvendte konsul Blicher Olsen sig til en (unavngiven) gartner, som han havde fået anbefalet af den naturhistorisk interesserede Thomas Jefferson, der året forinden var valgt som den unge nations tredje præsident. Og selvom det viste sig umuligt at fremskaffe alle de ønskede arter⁴⁷, kunne han den 23. april det følgende år meddele Rentekammeret, at der samme dag var afsendt en kasse med 31 forskellige planter, »samt at der oven over planterne er spredt et lag af forskellige arter af sæd, som gartneren håber at skulle være i spire ved ankomsten«⁴⁸.

Samtidig oplyste han, at en »udmærket og rig godsejer, som bor i nærheden af byen, og som besidder en overmåde betydelig og kostbar samling af planter, har lovet mig et fuldstændigt assortiment af frø, men da det skal være gratis og en gunstbevisning, hvis opfyldelse jeg desværre i dette land [Blicher Olsens understregning] ikke tør stole på, før end jeg er i besiddelse af tingen, så melder jeg det blot som en anledning til at kunne forsikre kammeret, at jeg ingen umage skal spare for at efterkomme dets ærede befaling og tillid.« Denne botanikinteresserede rigmand var formentlig William Hamilton (1745-1813), hvis 120 hektar store engelske have »The Woodlands« ved Schuylkill Floden lidt udenfor Philadelphia var et sandt tilløbsstykke for byens udenlandske gæster⁴⁹.

Som bilag til sit brev sendte konsulen en fortegnelse over både de afsendte planter og de frø, der var pakket sammen med dem⁵⁰. Listen er på engelsk (med latinske artsnavne), og formentlig udfærdiget af dén ukendte gartner, der leverede materialet. Det bemærkes noget overraskende, at kun 3 af de anførte arter (*Fraxinus novæ angliæ*, *Pinus echinata* og *Quercus nigra*) optræder i Voigts planer for arboretet⁵¹.

Frøkassen, der var mærket »C.C.«, blev ikke sendt direkte til København. Efter i et stykke tid at have ventet på skibslejlighed⁵² valgte Blicher Olsen at sende den til chefen for det danske postkontor i Hamborg,

Christian Waitz (død 1814), hvorfra den i juli måned af en kaptajn Thranberg blev sejlet til Danmark⁵³. Ved ankomsten var 30 planter »aldeles døde«, mens Rentekammeret afgav de resterende 37 til den Botaniske Have ved Charlottenborg, hvor 28 endnu var i live efter et par måneder. Ifølge en fortegnelse udfærdiget af gartner Holbøll drejede det sig om numrene 2 (*Acer tartaricum*, 2 stk.), 4 (*Acer negundo*), 10 (*Fagus grandiflora*), 11 (*Juglans alba cordiformis*), 13 (*Juglans alba acuminata*, 2 stk.), 17 (*Liriodendrum tulipifera*, 2 stk.), 23 (*Betula lenta*), 25 (*Quercus nigra*, 2 stk.), 26 (*Quercus rubra*), 27 (*Fagus castanea dentata*) (fig.4) og 31 (*Gleditsia spinosa*). En række levende planter, der ved ankomsten havde tabt deres numre, blev bestemt ud fra bladene og henført til slægterne *Acer*, *Betula*, *Fraxinus* og *Juglans*. »Af frøet, som var nedstrøet mellem planterne havde intet spiret, men alle arter var aldeles bedærvede«.

Af listens identificerede, overlevende arter optræder numrene 2 og 17 i Botanisk Haves inventarier for både 1799 og 1804, 4 og 26 kun i 1804, mens de resterende ikke forekommer⁵⁴. Endelig nævnes *Juglans alba* i 1799 (men ikke i 1804) uden angivelse af varietetsnavn. Det har altså ikke været muligt at fastslå sikkert, om nogen af planterne overlevede på længere sigt.

Trods gode forsætter kom der ikke flere leverancer fra Blicher Olsen i 1802. I et brev til Rentekammeret forklarede han sig med, »først at jeg ikke har kunnet træffe gartneren ædru, dernæst mangel på lejlighed, indtil årstiden havde gjort for stor fremgang«⁵⁵.

Efter det første, stort set mislykkede forsøg takkede Rentekammeret i december 1802 konsulen for hans tilbud om nye leverancer⁵⁶. I samme forbindelse anmodede man ham om særlig at rette interessen mod »de træer, hvoraf frøet ikke til fuldkommenhed eller i mængde kan haves fra andet sted end fra Nordamerika«. Særlig skulle han fremskaffe »agern og valnødder af forskellige nordamerikanske ege- og valnøddetræsarter«. Endelig blev det understreget, at frøene skulle være vel-tørrede i fri luft, samt at de skulle pakkes i »en tør materie«, så de ikke kunne spire eller rådne under transporten.

De nærmere omstændigheder ved Blicher Olsens anden og sidste sending kendes ikke. Men det kan konstateres, at der i maj måned 1803 ankom endnu to kasser til Rentekammeret⁵⁷, og at disse i begyndelsen af det følgende år blev betalt gennem generalkonsulens faste danske kommissionær, handelshuset Niels Ryberg & Co⁵⁸. Indholdet af de to kasser, der efter ankomsten straks blev sendt videre til Hørsholm Planteskole, bestod øjensynlig atter af træplanter samt »sæd af adskillige træer [sået] i mosset«. Artssammensætningen fremgår af en medsendt liste, der gengives som bilag 1. Det er dog selvsagt utænkeligt, at alle planter

denne gang overlevede sejlturens strabadser.

Problemerne med hensyn til indpakning og transport var dog øjensynlig stadig så store, at det foranledigede M. G. Schæffer til straks at udarbejde et sæt retningslinier for fremtidige forsendelser⁵⁹. Transporttiden måtte selvsagt gøres så kort som muligt, og kassernes sammenføjninger burde tætnes med beg, »da det noksom er bekendt, at luftens tilgang skynder på organiske legemers opløsning og forrådnelse«. Herefter følger i fire punkter en nøje beskrivelse af forskellige frøsorters ideelle behandling med hensyn til tørring og opbevaring samt af, hvordan bundter af eventuelle planter skal »sammes rødder omsvøbes først tilstrækkeligt med fugtigt mos, som med bast bindes noget fæstet omkring planten; uden omkring mosset belægges roden godt med tørt byg- eller havrestrå, som med bast bindes noget fast omkring og lidt ovenfor roden på planterne«.

Peder Pedersens første år

Peder Blicher Olsen nåede ikke at forestå flere forsendelser, inden han i 1803 forlod USA for stedse. Men for det kongelige danske have- og skovvæsen skulle afløseren, Peder Pedersen, vise sig som en ikke mindre værdifuld kontakt. Allerede i foråret 1804 sendte den nye konsul således en frøkasse til Danmark, hvorom vor viden imidlertid er stærkt begrænset. Den omtales nogle år senere i rosende vendinger i et brev fra Rentekammeret, men herudover har den ikke sat sig nogen spor⁶⁰.

Antagelig kort tid efter modtagelsen af denne forsendelse i forsommeren 1804 sendte Rentekammeret konsulatet en liste over de træfrøarter, det for fremtiden ønskede leveret⁶¹. Og i december samme år kunne Pedersen meddele, at et parti på ialt 220 forskellige slags skovfrø var erhvervet, men at det endnu ikke var sendt, da det dertil udsete skib »tværtimod dets første bestemmelse nu ikke vil komme til at gå herfra førend sidst i næste måned. Frøet håber jeg vil imidlertid ikke desto mindre komme betids nok til sin bestemmelse, for endnu i foråret at kunne blive employeret«⁶².

Det fremgår ikke præcis, hvorvidt forsendelsen virkelig *kom* afsted i januar 1805. Men i marts fik toldforvalter Hansen i Tönningen i det slesvigske Vadehav ordre til, såsnart det amerikanske skib »Pittsburg« havde lagt til kaj, at sende de tre frøkasser med den almindelige post til København⁶³. Øjensynlig blev lasten imidlertid ikke landet i Tönningen, for den 3. maj forespurgte købmandsfirmaet C. D. Stavenhagen & Güntrath i Frederiksstad Kommercekollegiet, hvorledes de kasser med træfrø, som det med skibet »Pittsburg« have modtaget fra Philadelphia, skulle transporteres videre til København⁶⁴. Og herfra kvitterede Rentekammeret den 13. juli 1805 Peder Pedersen for modtagelsen⁶⁵.

Frøene var angivelig i »fortrinlig god beskaffenhed«, og kammeret anmodede derfor Pedersen om »at erholde til næstkommende forår og herefter årlig et lige kvantum såvel af det i fjor hidsendte efter den hr. generalkonsulen tilstillede fortegnelse, som af andre, efter vort klima passende træfrøsorter«⁶⁶.

I august 1805 modtog Rentekammeret et brev fra konsulen, der oplyste, at han allerede i april måned samme år havde sendt regning og katalog over de leverede træfrø⁶⁷. Imidlertid var det engelske postskib, »Queen Charlotte«, hvormed det var sendt, blevet opbragt, hvorfor han nu atter fremsendte regningen. Kataloget over de 220 frøarter blev til gengæld næppe sendt på ny. Det er (måske derfor) ikke bevaret, og vi er afskåret fra at vide præcis hvad, der var i kasserne. Imidlertid er det sandsynligvis denne leverance, som har sat sig spor i Botanisk Haves fortegnelser over tilgangen af frø. Netop for året 1805 registrerer de nemlig 165 forskellige arter og varieteter, der angives at komme »Fra Nord-Amerika sendt til det Kongelige Rentekammer af konsul Petersen i Washington«⁶⁸.

Som følge af Rentekammerets udtrykkelige ønske om fortsatte leverancer tog Pedersen, der dette år blev forfremmet til »generalkonsul«, allerede samme efterår initiativ til anskaffelsen af et nyt parti træfrø, som han i slutningen af oktober lovede i løbet af 10-12 dage at sende til Tønningen med det samme skib som sidst⁶⁹.

Frøene kom fra »den botaniske gartner ved navn Bartram«, der havde opfordret Pedersen til at købe med det samme, inden prøver af de bedste frø var solgt til England. Egentlig ønskede Rentekammeret, efter Schæffers råd, først nye frø leveret om foråret, men generalkonsulen vurderede, at »frøsorterne, vel indpakkede som de vil blive, ikke kan tage skade ved at gemmes vinteren over i Danmark«.

Frøene af ialt ca. 230 forskellige træ- og buskarter blev således pakket i 2 kasser, mærket »KR1« og »KR2«, og overleveret til kaptajn Burroughs på skibet »Temperance«, der i december 1805 lå for anker ved kaffepakhuset i Philadelphia Havn⁷⁰. Skibet skulle efter planen afgå kort efter med kurs mod Hamborg eller Frederiksstad, og forsendelsen var derfor atter adresseret til C. D. Stavenhagen & Güntrath. En liste over kassernes indhold bilagt et brev fra Pedersen til Kommercekollegiet, som samtidig med frøkassernes aflevering blev sendt med det engelske postskib »Lady Arabella«⁷¹, er beklageligvis ikke bevaret.

Dén »botaniske gartner ved navn Bartram«, der ved denne og senere lejligheder optrådte som generalkonsul Pedersens hovedleverandør, var *John Bartram jr.* (1743-1812), søn af den kendte amerikanske botaniker og plantesamler af samme navn⁷². Fra talrige rejser gennem de nordøstamerikanske kolonier, fra Lake Ontario i nord til Florida i syd,

Fig. 4: *Castanea dentata* (syn. *Fagus castanea dentata*). Petersham, Massachusetts. Fot. S. Ødum, okt. 1967.

havde John Bartram senior (1699-1777) som »Royal Botanist in the American Colonies« hjemført en lang række arter til sin planteskole ved Kingsessing udenfor Philadelphia. Og selvom det efter faderens død især var sønnen William (1739-1823), der gjorde sig kendt som botaniker, var det John jr., som sammen med en tredje bror førte salget fra planteskolen videre.

Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at John Bartram senior gennem sin livslange kontakt med Peter Collinson antagelig var ophavsmænd til en række af de engelske samlinger af amerikanske planter, der tidligere havde fungeret som frøleverandører til Danmark. Herunder Lee & Kennedy's⁷³.

Den unge John Bartram var dog ikke ganske uden kendskab til

planteskolevirksomhed. Som kun 16-årig deltog han for første gang i en af faderens indsamlingsrejser, og gennem 1760'erne var det i lange perioder ham, der stod for den frø- og plantehandel, som familien levede af, mens faderen var på farten⁷⁴. Det var derfor næppe nogen overraskelse, at det i 1777 netop var John jr., der arvede barndomshjemmet. (Fig.5). Imidlertid satte Den Amerikanske Uafhængighedskrig (1776-83) gennem de følgende år en stopper for den videre virksomhed, og først efter en genopbygning kunne handelen med frø og planter atter optages i 1784. Samtidig udsendte John den første trykte oversigt over planteskolens varelager. Det afløstes i 1807 af et mere fyldigt katalog over »The Kingsess Botanic Gardens«⁷⁵.

Det er uvist, hvornår præcis »Temperance« forlod havnen i Philadelphia, men den 31. maj 1806 kunne Rentekammeret kvittere for modtagelse af frøkasserne⁷⁶. Endvidere takkede kammeret, fordi »de af generalkonsul Pedersen i de tvende sidste år behageligen til kammeret fra Nordamerika sendte træfrøsorter har, især i første år, været af en så fortrinlig beskaffenhed, at de fuldkommen har tilfredsstillet kammerets ønsker, og må man tjenstligen anmode dem om fremdeles at vedblive som hidindtil at oversende os nordamerikanske træfrøsorter, hvorved man dog tillige må ytre det eneste, at frøet for den lange transports skyld må emballeres i lærredsposer, især ved større kvantiteter, ellers i stærkt papir«.

»1807 Februar ankommen«

Den bedst belyste af periodens amerikanske træfrøleverancer tog sin begyndelse i efteråret 1806. Tirsdag den 4. november tilskrev Pedersen atter Kommercekollegiet, at han ved først givne skibslejlighed agtede at sende et parti frø til Hamborg, og kun 18 dage senere kunne han meddele, at det var lykkedes at finde det rette skib⁷⁷. Først i slutningen af januar 1807 nåede de to breve imidlertid, med et par ugers mellemrum, frem til kollegiet, der straks gav besked videre til Rentekammeret⁷⁸.

Det var atter kaptajn Burroughs på skibet »Temperance«, der tog sig af forsendelsen, som denne gang bestod af 1 stor og 1 lille kasse med frø fra John Bartram & Son (begge mærket »P« , 1 tønde og 1 otting ligeledes med frø samt 1 kasse med planter fra den iøvrigt ukendte gartner Mathias Kin (alle mærket »D«)⁷⁹. Udførlige lister, som var bilagt generalkonsulens breve, gør det i dette tilfælde muligt at se, hvad indeholdet var (bilag 2-3).

Antagelig allerede inden frøkassernes ankomst til landet udarbejdede gartner Holbøll i Botanisk Have på grundlag af disse lister en ønskeseddel over frøarter, hvoraf man ønskede »en liden prise [...] hvorved tillige udbedes at frøhuset måtte medfølge af de arter, som

endnu måtte være indesluttede i samme [...] for at bevares i havens samling«⁸⁰. Ønskerne var prioriteret, således at »de med ! betegnede ønskes i særdeleshed«, og to arter blev tildelt helt op til tre udråbstegn. Det var *Sarracenia purpurea* og den *Franklinia alatamaha*, der var fundet af William Bartram ved Altamaha Floden i 1765 og opkaldt efter John Bartram seniors nære ven og velynder, Benjamin Franklin⁸¹.

»Temperance« stod ud af havnen i Philadelphia den 22. november 1806, men den 17. februar det følgende år indløb der ildevarslenende nyt til Rentekammeret. Handelshuset Buch & Co. i Hamborg meddelte, at »Temperance« var stødt på grund ved Elbens munding, men at lasten var bjerget og bragt i sikkerhed⁸². Det anbefalede kammeret at give købmandshuset Brødrene Schröder i den holstenske fæstningsby Glückstadt kommission til at formidle varernes videre befordring, og Rentekammeret tog straks affære for at sikre den kostbare last. Brødrene Schröder anmodedes om at tilvejebringe og åbne frøkasserne, så frøene, der havde været 3 måneder under vejs og måske var blevet våde, kunne »so bald möglich geöffnet und geluftet werden«⁸³. Det blev samtidig pålagt magistraten i Glückstadt at fremme frøkassernes udlevering til Brødrene Schröder ved udbetaling af dusør og bjergeløn til det lokale redningsmandskab⁸⁴.

Allerede den 20. februar, kun en uge efter strandingen, kunne Glückstadts magistrat meddele Rentekammeret, at Brødrene Schröder havde bragt frøkasserne fra »Temperance« til Kiel. Og et par dage senere oplyste handelshuset selv, at frøene nu befandt sig hos Kieler-købmanden Thomsen⁸⁵, der straks sendte dem med den ugentlige pakkebåd til København⁸⁶.

Fortegnelserne over de fremsendte frø foreligger i en række afskrifter, af hvilke én påkalder sig særlig opmærksomhed⁸⁷. Den synes at være skrevet temmelig hastigt, men knytter sig entydigt til netop denne leverance, idet den som overskrift har »1807 Februar ankommen«. Den opregner først 173 fortløbende nummererede arter og varieteter, hvoraf enkelte i venstre margen er mærket »D«. Dernæst følger »In den Kasten D« 14 arter, hvoraf kun de 6 første er nummererede. Så følger »Herbaecae: In den Kasten P«, ialt 12 arter, samt i »Kasten D« yderligere 9.

I højre margen ud for disse ialt 214 artsnavne angives i vekslende kombinationer en række forkortelser, der må antages at betegne de personer og institutioner, som af Rentekammeret var tiltænkt prøver af de enkelte arter. (Fig.6). Det bemærkes endvidere, at listens numre (senere?) er afkrydset med blyant, måske som et tegn på, at den påtænkte aflevering har fundet sted.

Forkortelserne skal formentlig opløses som følger: »Hirsch« = de

Fig. 5: John Bartrams hjem ved Philadelphia opført i 1730. Efter illustration i William Darlington: *Memorials of John Bartram and Humphry Marshall*, 1849.

Residence of John Bartram in the outskirts of Philadelphia built in 1730. After picture in William Darlington: *Memorialis of John Bartram and Humphry Marshall*, 1849.

kongelige skoves planteskole i Hørsholm; »Holb« = Botanisk Have ved dens gartner Frederik Ludvig Holbøll; »Ploen« = måske C. C. L. Hirschfelds (1742-92) efterladte planteskole i Plön⁸⁸; »Kiel« = formentlig Kiel Universitets forstplanteskole i Düvelsbeck⁸⁹; »Sorøe« = Sorø Akademi-have; »Vib« = E. N. Viborgs arboret i Charlottenlund; »Lindeg« (undertiden »Peter Lindeg« = Peter Lindegaard (1758-1832), slotsgartner ved Rosenborg Have; »Petersen« = Peter Petersen (1754-1826), slotsgartner i Frederiksberg Have; »Wormsk« = formentlig Rentekammerdeputeret Peder Wormskjold (1750-1824) (snarere end sønnen Morten W., der nok var botaniker, men som var på rejse i Norge i 1807); »Mold« eller »Moldenh« = Johann Jacob Paul Moldenhawer (1766-1827), botanik-professor i Kiel, som var den daglige leder af universitetets forstbotaniske have i Düsternbrok⁹⁰. Endelig findes to steder en delvis ulæselig og uopløst forkortelse begyndende med »Sch«. Forekomsten af de enkelte forkortelser fremgår af bilag 2.

Det var det kongelige forstvæsen, der af Rentekammeret blev anset for den primære aftager af Pedersens leverancer, og en skovfoged bragte derfor i marts måned frøene til Hørsholm⁹¹. Imidlertid er der ikke bevaret så detaljerede inventarier over planteskolen, at det er muligt at følge de her udsåede arters videre skæbne⁹². Det samme gælder frøene til Rosenborg Slotshave⁹³.

Botanisk Haves ønskeliste omfattede ialt 138 arter, af hvilke 3 imidlertid (efter modtagelsen) er påtegnet »verdorben«. Udvalget er angivet i bilag 2 ved + efterfulgt af lejlighedsvis udråbstegn for høj prioritet. At disse leverancer øjensynlig er modtaget, sandsynliggøres af havens frøprotokol, der for 1807 opregner hele 194 arter og varieteter »Ex Amer: bor: m: Petersen in Philadel:«⁹⁴. Imidlertid er registreringen, mod sædvane, uden nævneværdige tilføjelser og kommentarer, hvilket kan betyde, at indførelsen er sket inden modtagelsen. Dog gælder dette ikke samlingen af urtefrø, der er opført for sig i frøprotokollen⁹⁵.

Ved sammenholdelse af indførslerne havens frøprotokol med henholdsvis ønskelisten og fordelingslisten 1807 forekommer en del uoverensstemmelser. For det første fik Botanisk Have øjensynlig en del flere frøarter, end Holbøll havde ytret ønske om. For det andet ses haven ikke at have modtaget *alle* de arter, der er anført på fordelingslisten med »Holb«, omend den fik hovedparten. Endelig optræder der for det tredje et større antal artsnavne i frøprotokollen, som hverken findes på Holbølls ønskeliste eller på Rentekammerets fordelingsplan. En del af disse må antages at være identiske med de omtalte manglende arter, idet artsbetegnelserne i mange tilfælde var særdeles usikre. Men derudover kan det ikke udelukkes, at Bartrams kasser, ligesom Burgsdorfs, indeholdt mindre prøver af »blandede frø«.

Den 4. april 1807 takkede Rentekammeret, som altid via Kommercekollegiet, generalkonsul Pedersen for hans indsats⁹⁶. Samtidig oplyste kammeret, at »de medsendte unge egeplanter er meget godt konserverede og ankommen i fuldkommen frisk tilstand, og i det hele er valnødderne og de andre frøsorter fra gartner Kin ikke alene temmelig friske og vel beskafne men og for den lange transport temmelig vel indpakkede. Frøsorterne i de 2de andre kasser fandtes derimod for største del så bedærvede, at der næppe kan være tvivl om, at de allerede har stået indpakkede over år og dag, hvilket også lader sig slutte deraf, at den slette emballage af gråt papir for en del var opløst af de saftige frøarter og anden fugtighed, og frøene var kommet mellem hinanden. Da det samme tilfælde fandt sted ved den frøkasse, Rentekammeret erholdt i forrige forår, så må man ytre det ønske, at hr. generalkonsulen ikke vil tage og oversende nogen frøkasse fra denne gartner Bartram, uden at de kan forvise dem om, at frøene er så friske og kasserne pakkede for så kort tid siden, som de kasser var, de hidsendte i foråret 1804, men hvilke ulykkeligvis indtraf så sildig her om foråret. Derimod vil Rentekammeret ikke alene med fornøjelse se, at hr. generalkonsulen vedbliver at oversende planter af ege og andre nordamerikanske skovtræer, som passe sig for vort klima, men ønsker og, at de, hvis det måtte være dem muligt, tilligemed skovplanterne hvert år tilsendte os en

kvantitet frø af de fornemste træarter, der er anført på den dem tilsendte fortegnelse, især af ege, valnødder og nåletræer. Hermed ville den mængde af arter, som indeholdes i frøkassen, ikke behøve at komme i betragtning, fordi de kongelige bomskoler her ikke er bestemte for lystplantager, men for de kongelige skove, og man kun vil opnå den hensigt at dyrke og formere de mest nyttige nordamerikanske nåletræer i muligt stor mængde. Imidlertid ville dog Rentekammeret med fornøjelse hvert 2:det eller 3:die år modtage en frøkasse, hvor det var muligt at overbevise sig om, at man ikke erholdt gamle kasser, som længe havde henstået.«

I Englandskrigens skygge 1807-14

Skønt det synes nærliggende, tillagde ingen tilsyneladende »Temperance's« forlis skylden for de fugtige frøpakker, og som svar på Rentekammerets kvittering undskyldte Pedersen i et brev, der skønt afsendt fra Philadelphia i december først nåede frem til det danske Rentekammer i maj 1808, at de to frøkasser »befandtes bedærvede, om han derved er bleven bedragen af gartner Bartram, men glæder det ham at planterne og frøsorterne gartner Kin leverede befandtes friske, og vil han for eftertiden bestille de behøvende frøsorter fra denne mand«⁹⁷. Imidlertid forudså han, at den genopblussede krig ville vanskeliggøre fremtidige transporter, hvorfor han ikke havde anskaffet frø til levering i 1808. Og fra august måned samme år var Danmark i krig mod England.

At Pedersen derved fik ret i sin forudsigelse fremgår bl. a. af de ændringer, som posttiden over Atlanten undergik. Før 1807 tog det i gennemsnit lidt under 2 måneder, før breve fra konsulatet nåede til København. Under krigen fordobledes dette gennemsnit, idet der, på grund af den engelske opbringelse af fjendtlige og neutrale skibe, var særdeles store uregelmæssigheder i postbesørgelsen.

Ikke desto mindre søgte Rentekammerets indsats for tilvejebringelse af fremmede frøsorter netop i disse år nye veje. Den 2. maj 1807 meddelte F. L. Holbøll således Rentekammeret, at den tidligere andengartner i Botanisk Have, Oester, for tiden var på rejse i Nordamerika, hvorfra han ville kunne indsamle og levere frø til Danmark⁹⁸. Kammeret svarede, at det »med fornøjelse vil modtage de træfrø arter, som Oester skulle samle«, hvorfor det tilstillede Holbøll en liste over de arter, man nærede det største ønske om at modtage⁹⁹. Desværre er denne fortegnelse ikke bevaret.

Samtidig skrev man til generalkonsul Pedersen i Philadelphia, at han i givet fald skulle modtage og viderebefordre frø fra gartner Oester, og at han måtte betale dem med op til 300 rigsdaler »efter det leveredes mængde og sjældenhed«¹⁰⁰. I sit brev af 12. december 1807 erklærede

Pedersen sig rede til denne formidlerrolle, men først i september måned det følgende år kunne han meddele at have udbetalt Oester 20 dollars »for hans umage ved frøindsamling«¹⁰¹.

Det er nærliggende at antage, at Oesters indsamling, i modsætning til konsulatets årlige indkøb, først og fremmest var tiltænkt Botanisk Have, hvorfra han jo kom. Og trods manglende oplysning om sådanne leverancer før 1808, optræder der i havens frøprotokol allerede for året 1807 40 arter under overskriften »Baltimora, Amer. bor. Hortul. Oester«¹⁰². Oesters rejse har altså øjensynlig fundet sted omkring Baltimore mellem Philadelphia og Washington; nogenlunde det samme område, som Bartrams og Kins frø må formodes at være kommet fra. Tilsyneladende kom der kun denne éne frøsending ud af Oesters rejse, men Pedersen måtte vente helt indtil 1810, før han omsider fik godtgjort sit udlæg på de 20 dollars¹⁰³.

Danmarks deltagelse i Napoleonskrigene på Frankrigs side gjorde dansk skibstransport endnu mere sårbar, end den havde været under de foregående års neutralitet, og i perioder var forbindelsen over Atlanten afskåret. Efter afslutningen af en sådan afbrydelse opfordrede Rente-kammeret i oktober 1809 generalkonsulen til påny at genoptage leverancerne af skovfrø, idet han skulle benytte de tidligere fremsendte ønskelister¹⁰⁴.

Som et resultat modtog kammeret i juni 1810 3 nye kasser med frø og træplanter¹⁰⁵. Fra Philadelphia var de med kaptajn Robert Dunlevy på skibet »Fame« sejlet til Tönningen, hvor toldforvalter Thaysen sørgede for den videre transport med »agende post« til København¹⁰⁶. Det fremgår ikke klart, fra hvilken leverandør generalkonsulatet denne gang havde fået frømaterialet, men efter den uheldige sending i 1807 foretrak man formentlig gartner Kin frem for John Bartram.

Kammeret sluttede således sit takke-brev til Pedersen med en ny bestilling: »Da vi efter deres gode løfte har håb om til efteråret at erholde såvel et parti træfrø som træplanter afsendt fra Amerika her til landet, så lader vi vedlægge 2de fortegnelser ekstraheret af den liste, som vedfulgte de sidste oversendte planter, over det frø og de planter, som gartner Kin har indkøbt, som ønskes såvel til de kongelige planteskoler som den botaniske have her i staden, og må derfor anmode dem om, af de på fortegnelsen anførte species at lade indkøbe og oversende flere eksemplarer af planter som og frøkvantiteter«¹⁰⁷.

Det skulle blive sidste gang, forsendelsen gik via Tönningen, som netop i disse år tjente store penge på udenrigshandel. Havnen blev nemlig især søgt af mange angivelig amerikanske handelsskibe, men fordi myndighederne havde svært ved at afgøre, hvorvidt skibenes besætninger reelt bestod af neutrale amerikanere eller fjendtlige englæn-

dere, besluttedes det i 1810 at afvise alle sådanne skibe¹⁰⁸.

Som svar på Rentekammerets opfordring til nye forsendelser meddelte generalkonsulen ved juletid samme år Rentekammeret, at han allerede havde »forskaftet 2de kasser med skovfrø hos gartner Bartram og 1 dito hos gartner Kin, hvis afsendelse skal ske med første skib«¹⁰⁹. Endvidere ville han forsøge at indkøbe de senest ønskede frøsorter, men nogle af dem ville først kunne leveres fra gartner Kin 3 år senere. Til gengæld ville sendingen blive vedlagt 5 tegninger af nye henholdsvis Azalea- og Trillium-arter.

Atter var der imidlertid problemer med transporten. Endnu i april 1811 havde kasserne ikke forladt Amerika¹¹⁰, og selv brevpost kunne ikke komme direkte frem til det krigsramte Danmark. Først i august modtog Rentekammeret således, via det svenske handelshus Wohlfart & Norling i Göteborg, besked om, at leverancen havde måttet opgives¹¹¹. Pedersen formåede gartner Kin til at tage de solgte planter tilbage, hvorved han sparede 100 dollars, men frøkasserne stod hen »indtil lejlighed måtte gives«.

Da der i november på ny viste sig mulighed for transport, lod Pedersen Mathias Kin gennemgå de tre kasser, hvorefter de stadig gode frø blev pakket sammen i én kasse¹¹². Hertil kom en kasse med planter bestemt for Botanisk Have. Sammen med 2 kataloger blev kasserne ombord på det gode skib »Swift« sendt til den danske konsul i Göteborg, som gennem Kommercekollegiet blev bedt om at modtage og viderebefordre sendingen¹¹³. Beklageligvis kan der intet oplyses om leverancens videre skæbne, men det bemærkes, at ihvertfald de 5 tegninger er nået frem i god behold. Øjensynlig må de dog være fremsendt ad andre kanaler end frøkasserne, for de var ankommet til Botanisk Have allerede den 27. november 1811¹¹⁴.

Peder Pedersens leverancer 1814-31

Tilsyneladende blev mulighederne for varetransport over Atlanten i de sidste krigsår så ringe, at forsendelsen af træfrø til det danske Rentekammer blev indstillet. Der er ingen spor af sådanne aktiviteter fra årene 1812-15, og da hverdagen endelig vendte tilbage efter fredsslutningen i Paris i maj 1814 og den efterfølgende Wiener-kongres, rettedes interessen først mod den gamle hovedleverandør: de engelske planteskoler. I oktober 1814 opfordrede Rentekammeret således Kommercekollegiet til at genoptage leverancerne af nordamerikanske træarter gennem den danske konsul i London¹¹⁵.

Som tiden gik, genvandt generalkonsul Pedersen i Philadelphia dog sin gamle rolle som statens primære frø-formidler. Den 11. oktober 1816 kunne han således meddele kammeret, at han havde afsendt et

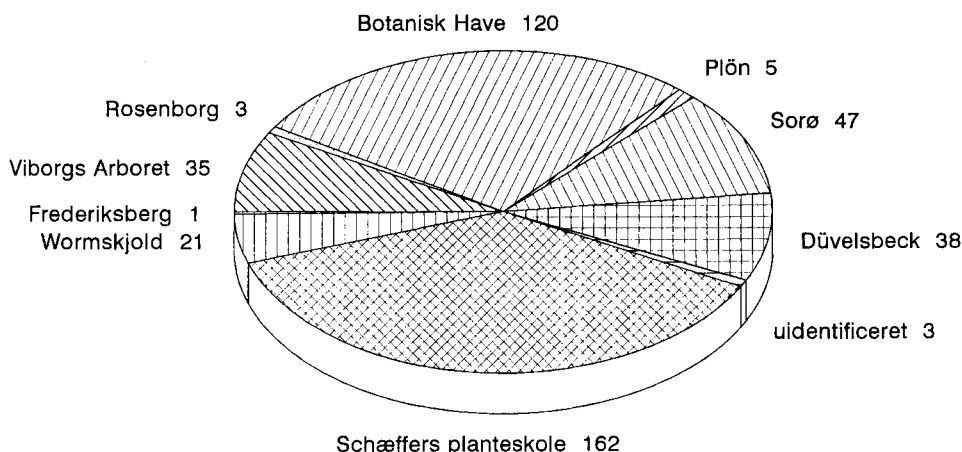

Fig. 6: 1807-leverancens fordeling på modtagere iflg. fordelingslisten. Tal angiver antallet af arter/varieteter.

The distribution of the 1807-supply among recipients. Figures indicate the number of species/varieties.

antal kasser særlig bestemt for Botanisk Have. Og i årene frem til sin afsked i 1831 nåede han at levere yderligere 11 frøsendinger eller stort set én om året (se tabel 1). (Fig. 7).

Resultater?

Den svenske botaniker Peter Kalm besøgte allerede i 1740'erne Nordamerika og John Bartram, hvorfra han kunne hjembringe frø af flere hundrede plantearter¹¹⁶. Ikke mindst Carl von Linnés (1707-78) store anseelse placerede således tidligt Sverige centralt i det internationale, videnskabelige miljø. I modsætning hertil udfoldede videnskab og samfundsdebat i den dansk-slesvig-holstenske helstat sig længe indenfor en tysk domineret kulturkreds, og erhvervelsen af eksoter til økonomisk-botaniske eksperimenter skete følgelig primært gennem det stadig større udbud af nordtyske frøhandelshuse. Direkte leverancer af nordamerikanske frø og planter beroede således før 1800 på kontakt med mere eller mindre tilfældige handels- og opdagelsesrejsende.

Med oprettelsen af det danske konsulat i Philadelphia i 1800 kom den direkte formidling af frø- og plantemateriale i faste rammer, og gennem århundredets første tre årtier var leverancerne, bortset fra krigsårene, faste og stabile. Til gengæld kan det ikke udelukkes, at den lange, direkte transport har bidraget til at gøre materialets overlevelseshancer mindre, end tilfældet var med frø fra europæiske købmænd. De gentagne forsendelser af de samme arter år efter år var selvsagt

udtryk for de store praktiske problemer, som forsøgene på indførsel afstedkom¹¹⁷. Og noget tyder på, at ikke alle nye arter egnede sig lige godt til danske forhold. Det bemærkes således, at M. G. Schæffer i 1797 måtte anmode overforstmesteren om ekstra brændeudvisninger, da »de nordamerikanske planters fremvækst og konservation [...] bestandig om vinteren må drives ved varme«¹¹⁸.

Blandt konsulatets frø- og plantesendinger er det muligt at finde en række førstegangsindførsler. Idet det af Rentekammerets generelle bestillinger synes at fremgå, at det i store træk var de samme arter, der blev leveret år efter år, må det således formodes, at en række amerikanske arter, der ses introduceret til Botaniske Have (som første kendte danske forekomst) i årene 1806-7, stammer fra konsulatets forsendelser. Det gælder eksempelvis Rød Morbær (*Morus rubra*), Snekløkketræ (*Halesia tetraptera*), Storfrugtet Tranebær (*Vaccinium macrocarpon*) og Kalmisk Perikon (*Hypericum kalmianum*). Ligeledes ses en række af de overlevende planter fra Blicher Olsens leverance 1802 at repræsentere artens første kendte optræden i dansk jord; det gælder Sukkerbirk (*Betula lenta*), Sorteg (*Quercus nigra*) og *Castanea dentata*.

Mere væsentligt end disse ret beset isolerede tilfælde af vellykkede indførsler var det imidlertid, at den direkte kontakt med Amerika muliggjorde forholdsvis store og regelmæssige leveringer, der dannede et stabilt grundlag for de forskellige kongelige institutioners dendrologiske forsøg.

Det har ikke været muligt at sætte eksakte mål på de enkelte forsendelsers omfang, men alene fragtbrevenes angivelser antyder, at der var tale om ikke ubetydelige frømængder. Den detaljeret beskrevne leverance fra Mathias Kin 1806-7 bestod således af »en tønne og en otting« eller et brutto-rummål af ca. 156 liter. Og skønt frøkassernes størrelse selvsagt kan have varieret, synes den årlige standard-forsendelse i Peder Pedersens konsultid at have bestået af »to kasser«. Konsulatets aktive deltagelse bidrog således antagelig til, at danske botanikere fik et bedre grundlag for deres forsøg med amerikanske eksoter, end det ville have været muligt uden dette medspil. Hvordan forsøgene faldt ud, er en ganske anden sag!

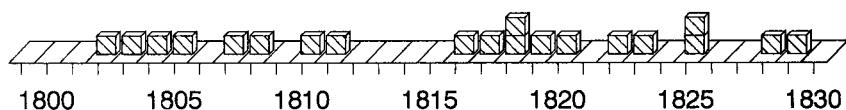

Fig. 7: Frø- og planteleverancer fra generalkonsulatet i Philadelphia til Danmark 1800-1831.

Supplies of plants and seeds from the consul general in Philadelphia to Denmark 1800-1831.

NOTER

1. Artiklen svarer i store træk til et foredrag, forfatteren holdt i Havebrugshistorisk Selskab 30/11 1994. Tak til lektor Peter Wagner, Botanisk Centralbibliotek, for altid beredvillig hjælp.
2. H. D. Schepeleern 1971.
3. H. D. Schepeleern 1988, s. 296.
4. C. Syrach Larsen 1928, s. 92.
5. S. A. Spongberg 1990, s. 6-17.
6. C. Christensen 1924-26, s. 62 ff.
7. Se eksempelvis korrespondancer vedr. mulig industriel anvendelse af *Rhus* sp. i Rtk. 3322.66, nr. 479 og 3322.67, nr. 1386.
8. Johannes Wiedewelt citeret efter C. Elling 1942, s. 11.
9. Se bl. a. A. Christensen 1988; P. Wagner 1988.
10. P. Wagner 1994A, s. 26, 35 og 90.
11. E. Laumann Jørgensen & P. C. Nielsen 1964, s. 100.
12. C. Christensen 1924-26, s. 71 ff; P. Wagner 1988; P. Wagner 1994B.
13. A. Christensen 1981 og 1988.
14. E. Laumann Jørgensen & P. C. Nielsen 1964.
15. § 63, L. S. Fallesen (udg.) 1836, s. 254.
16. H. C. Rosted 1962.
17. F. G. Christensen 1976.
18. J. W. Hornemann 1799-1808.
19. S. A. Spongberg 1990.
20. Rtk. 333.461: fortegnelse over amerikanske frøsorter udsået i Trørød Bomscole hhv. 1788 og 1790, af hvilke »nogle få stk.« af hver art var »opkommen« den 2.1.1792 (bogstavret gengivet): *Pinus balsamia*, *Pinus maritima*, *Pinus abies*, *Pinus strobus*, *Pinus larix*, *Pinus canadensis*, *Pinus rubra*, *Pinus virginica*, *Pinus sylvestris*, *Pinus picea*, *Platanus occidentalis*, *Amygdalis dulcis*, *Ptelea trifoliata*, *Sambucus nigra*, *Cornus amomum*, *Cornus alba*, *Juniperus virginiana*, *Rubina caragana*, *Robina pseudo accasia/accacia*, *Sytisus alpinus*, *Cytisus labornum*, *Vitis vinifera*, *Aser apalus*, *Aser pseudo platanus*, *Beberis/Berberis vulgaris*, *Berberis canadensis*, *Morus alba*, *Colutea arborescens*, *Pignania catolpa*, *Halesia tetraptera*, *Hedera quinquefolia*, *Quercus robur*, *Ribis nigrum*, *Ligustrum italicum*.
21. Rtk. 333.461: liste over ialt 121 forskellige træer og buske i Hørsholm Planteskole 23.11.1790.
22. P. C. Nielsen 1978, s. 27.
23. Alle tolkninger af gamle navneformer bygger på J. Lange 1959-61 og samme 1994.
24. O. Olsen 1976, s. 25-28; se også Johan Lange 1994, passim.
25. Rtk. 333.461.
26. H. C. Rosted 1962, s. 43.
27. P. C. Nielsen 1978, s. 31 ff. I Burgsdorfs kundekreds fandt man tillige C. C. L. Hirschfeld i Kiel og Fritz Reventlow på det holstenske gods Emkendorf; E. Hausendorf 1959, s. 228; se tillige C. Bjørn 1994, s. 97.
28. F. A. L. von Burgsdorf 1787; M. G. Schæffer 1799; se tillige oversigt i P. C. Nielsen 1978, s. 36-38.
29. E. Hausendorff 1958, s. 161 og samme 1959, s. 226. For denne henvisning takkes

- Dr. Uwe E. Schmidt, Institut für Forstpolitik und Raumordnung, Freiburg.
30. H. C. Rosted 1962, s. 35; den s. 35-36 gengivne artsfortegnelse gælder ikke modtagne men fra Burgsdorf *ønskede* træer; Rtk. 333.461: brev fra Schæffer 27.4.1793. Til gengæld fremgår det af et andet brev i den samme arkivpakke, at planteskolen i april 1792 modtog en frøkasse med 3 pd. Juglans alba, 3 pd. J. nigra, 2 pd. J. oblonga, 1½ pd. J. glabra, 2 pd. Robinia pseudoaccacia, ¼ pd. Betula nigra, 2 pd. Platanus occidentalis, ½ pd. Pinus laricina og 6 stk. Cedrus sp. »im Zapfen«.
 31. Leverance af 3 arter amerikanske træfrø fra Christian von Brocken i Lübeck 1797: Rtk. 2422.178, nr. 2771.
 32. Sådanne årlige »ønskeseidler« fra årene 1794-98 findes i Rtk. 333.461.
 33. P. C. Nielsen 1978, s. 36-38.
 34. O. Feldbæk 1982, s. 273-310.
 35. Kkl. 1652-61, Handels- og konsulatsfagets sekretariat, journaler 1800-1805, passim.
 36. Jvf. også Botanisk Haves tilgangsprotokol for frø 1806, nr. 2528-2596. Se ligeledes O. Olsen 1976, s. 21.
 37. E. Marquard 1952, s. 459.
 38. H. C. Rosted 1962, s. 36; Rtk. 3322.62, 35 (24.2.1806), der har følgende resolution: »kammeret kan ikke indlade sig på dette forslag«. Det første forslag gjaldt formentlig botanikeren André Michaux (1746-1803), der i 1796 var kommet hjem fra flere års ophold i USA; se S. A. Spongberg 1990, s. 43-55.
 39. Botanisk Haves tilgangsprotokol for frø 1796. Det er sandsynligt, at planteskolen i Hørsholm fik frø ved samme lejlighed. Schæffer skrev således i foråret 1795, at frø »ved Rentekammerets foranstaltning erholdes direkte fra Amerika«; Rtk. 333.461, 5.3.1795.
 40. Samme, 1803: nr. 861-64 fra grev »von der Pahlen«; nr. 1051-1109 fra »de Coninck«; nr. 1224-1294 fra »Krohn«; 1805 (protokol 1812): u. nr. fra »Schumacher«.
 41. A. Linvald 1923, s. 308 ff.
 42. E. Marquard 1952, s. 459.
 43. E. Marquard 1952, s. 459.
 44. C. Zytphen-Adeler i Dansk Biografisk Leksikon XII, København 1898.
 45. Rtk. 2422.71, 1535 (6.6.1801): brev fra Rtk. til Blicher Olsen.
 46. F. G. Christensen 1976, s. 38.
 47. Rtk. 333.220, 637 (23.4.1802): brev fra Blicher Olsen til Rtk.; modtaget Rtk. 2422.183 (6.7.1802), og henlagt »til planterne kommer«.
 48. Samme.
 49. S. A. Spongberg 1990, s. 60 ff.
 50. Plantelisten er gengivet i F. G. Christensen 1976, s. 42.
 51. Rtk 333.461 (u. d.) med kopi i Rtk 333.220.7
 52. Rtk 333.220, 637 (23.4.1802): brev fra Blicher Olsen til Rtk.
 53. Kkl 1624, 440 (13.7.1802): brev fra Kkl til Rtk; for dette og det følgende iøvrigt, se Rtk 333.220, 1703 (8.9.1802): brev fra F. L. Holbøll til Rtk.
 54. Hornemann 1799-1808.
 55. Rtk 333.220, u. nr. (25.7.1802): brev fra Blicher Olsen til Rtk.
 56. Rtk 333.220, ad. 1703 (11.12.1802): koncept til brev fra Rtk til Blicher Olsen.
 57. Rtk 333.455, 171 (3.5.1803): brev fra Rtk til overforstmester von Linstow.
 58. Kkl 1627, 79 (4.2.1804): brev fra Kkl til Rtk.
 59. Rtk. 333.218, 13.5.1803; jvf. også F. G. Christensen 1976, s. 43.

60. Rtk 3322.2, s. 216-18 (4.4.1807): brev fra Rtk til Pedersen; i brevet udtrykkes bl. a. ønske om, at fremtidige frø »er så friske og kasserne pakkede for så kort tid siden, som de kasser var, de hidsendte i foråret 1804, men hvilke ulykkeligvis indtraf så sildig her om foråret«.
61. Kkl 1660, 545 (2.6.1804): brev fra Rtk til Kkl.
62. Kkl 1661, 254 og 275 (15.12.1804 og 28.11.1804): breve fra Petersen til Kkl; samme i Kkl 1806; modtaget i Rtk: Rtk 2422.185, 1367 (28.2.1805). Allerede i september stillede han kammeret en sådan leverance i udsigt: Kkl 1806, 1292 (15.9.1804): brev fra Petersen til Kkl.
63. Rtk 2422.185, 1516 (16.3.1805): brev fra Generaltoldkammeret til Rtk.
64. Kkl 1629, 292 (3.5.1805): brev fra Stavenhagen & Güntrath til Kkl.
65. Kkl 1661, 728 (13.7.1805): brev fra Rtk til Kkl.
66. Kkl 1661, 728 (13.7.1805): brev fra Rtk til Kkl; Kkl 1629, 530 (23.7.1805): brev fra Kkl til Pedersen med referat af førstnævnte.
67. Rtk 2422.186, 160 (25.3.1805): brev fra Pedersen, modt. 20.8.1805.
68. Botanisk Haves tilgangsprotokol for frø 1805, nr. 2552-2706 samt enkelte unummererede.
69. Kkl 1806, 1350 og Kkl 1661, 1350 (31.10.1805): brev fra Pedersen til Kkl.
70. Kkl 1806, breve fra Pedersen til Kkl. 26.11.1805 og 3.12.1805; jvf. journal Kkl 1662, 1478 og 90.
71. Jvf. skibsliste i Hope's Philadelphia Price-Current and Commercial Record, nr. 59, 1805, som var bilagt Kkl 1806, 90 (3.12.1805).
72. E. Berkeley & D. S. Berkeley 1982; G. C. Oeder stod gennem Philip Miller i kontakt med Bartram senior (E. Berkeley & D. S. Berkeley 1992, s. 645 f samt pers. meddelse Peter Wagner).
73. S. A. Spongberg 1990, s. 25; E. Berkeley & D.S. Berkeley 1982, s. 316.
74. E. Berkeley & D. S. Berkeley 1982, s. 184, 214 og 274 f.
75. E. Berkeley & D. S. Berkeley 1982, s. 301 f.
76. Rtk 3322.1, s. 190, nr. 4 (31.5.1806): brev fra Rtk til Pedersen.
77. Kkl 1663, 8 (4.11.1806) og 80 (22.11.1806): breve fra Petersen til Kkl.
78. Kkl 1631, 56 (24.1.1807): brev fra Kkl til Rtk (modtaget Rtk 3322.62, 746 (30.1.1807)); Kkl 1631 74, (31.1.1807): brev fra Kkl til Rtk.
79. Skipperens konnossement dateret 22.11.1806 findes som bilag til Pedersens brev af samme dato i Kkl 1806.
80. Rtk. 333.463.
81. E. Berkeley & D. S. Berkeley 1982, s. 245 f.
82. Rtk. 3322.62, 801 (13.2.1807): brev fra Buch & Comp. til Rtk.
83. Rtk. 3322.2, s. 126-127 (17.2.1807): brev fra Rtk til Brødrene Schröder.
84. Rtk. 3322.2, s. 126 (17.2.1807): brev fra Rtk til Glückstadts magistrat.
85. Rtk. 3322.62, 816 (20.2.1807) og 827 (24.2.1807): breve fra Glückstadts magistrat og Brødrene Schröder til Rtk.
86. Rtk. 3322.62, 828 (24.2.1807): brev fra købmand Thomsen, Kiel, til Rtk; om pakkebådsskibet: M. Rubin 1892, s. 51.
87. Rtk. 333.463.
88. C. Syrach Larsen 1928, s. 100.
89. S. Balslev 1986, s. 16.
90. Omtales bl. a. i C. Bjørn 1994, s. 154-155.
91. Rtk. 333.463 (23.3.1807): brev fra Schæffer til Rtk.
92. Intet fundet i RA, Regnskaber (Erslev gr. 14), Kongelige slotte og haver, Hørsholm slot, have og planteskole 1721 ff.

93. Intet fundet i RA, Overhofmarskallatets arkiv, I.H.19: Rosenborg Slotshaves inventarier 1793-1837.
94. Botanisk Haves tilgangsprotokol for frø 1807, nr. 3179-3340; denne indførsel er den sidste i perioden indtil 1814, som har Peder Pedersen som ophavsmand.
95. Nr. 992-1026.
96. Rtk. 3322.2, s. 216-218 (4.4.1807): brev fra Rtk til Pedersen; følgebrev til Kkl: Kkl 1712: 389 (4.4.1807); modtaget: Kkl. 1663, 389 (6.4.1807); Kkl 1631, 300 (18.04.1807): følgebrev fra Kkl til Pedersen.
97. Rtk 3322.63, 444 (12.12.1807): brev fra Pedersen til Rtk.
98. Rtk. 3322.62, 996 (2.5.1807): brev fra Holbøl til Rtk.
99. Rtk 3322.2, s. 477f, nr. 4 (25.7.1807): brev fra Rtk til Holbøll.
100. Rtk 3322.2, s. 478-80, nr. 5 (25.7.1807): brev fra Rtk til Pedersen.
101. Rtk 3322.63, 444 (12.12.1807) og 1186 (12.9.1808): breve fra Pedersen til Rtk; Kkl 1664, 966 (10.12.1808): brev fra Rtk til Kkl.
102. Botanisk Haves tilgangsprotokol for frø 1807: nr. 409-549.
103. Rtk 3322.64, 1352 (13.2.1810): brev fra Kkl til Rtk ;Rtk 3322.5, 1781 (21.7.1810): brev fra Rtk til Pedersen.
104. Rtk 3322.4, 2109 (28.10.1809): brev fra Rtk til Pedersen.
105. Rtk 3322.65, 141 (1.6.1810): brev fra toldforvalter Thaysen, Tønningen, til Rtk.
106. Rtk 3322.65, 221-223 (8.6.1810-12.6.1810): 3 breve fra toldforvalter Thaysen til Rtk.
107. 3322.5, 1781 (21.7.1810): brev fra Rtk til Pedersen.
108. M. Rubin 1892, s. 381 f og 393.
109. Rtk 3322.65, 2102 (27.12.1810): brev fra Pedersen til Rtk modtaget 2.6.1811.
110. Et duplikat af Pedersens brev af 27.12.1810 med påtegning 19.4.1811 om de seneste indkøb og priser blev modtaget i Rtk 1.10.1811; Rtk 3322.66, 360 (27.12.1810).
111. Rt. 3322.66, 226: brev fra Pedersen til Rtk fremsendt 17.8.1811 fra Wohlfart & Norling i Göteborg, modtaget 24.8.1811.
112. Rtk 3322.66, 736 (4.1.1811): brev fra Pedersen til Rtk, modtaget 4.1.1812.
113. Rtk 3322.8, 80 (11.1.1812): brev fra Rtk til Kkl - modtaget Kkl 1669, 55 (13.1.1812).
114. Rtk 3322.66, 605 (27.11.1811): brev fra Botanisk Have til Rtk, modtaget 30.11.1811.
115. Rtk 3322.10, 1690 (22.10.1814): brev fra Rtk til Kkl.
116. E. Berkeley & D. S. Berkeley 1982, s. 126 ff; Kjell Lundquist, SLU Alnarp, personlig meddelse.
117. Se f. eks. H. C. Rosted 1962, s. 38.
118. Rtk. 2422.179, 1448 (28.9.1797): brev fra von Linstow til Rtk.

BILAG 1: Leverance af nordamerikanske planter til Hørsholm Planteskole, maj 1803. I parentes angives antal planter. Navne gengives bogstavret (Rtk. 333.455)

Kasse 1

1. *Juniperus virginiana* (4)
2. *Morus rubra* (13)
3. *Fagus castanella* (4)
4. *Fagus pumila* (3)
5. *Fagus sylvatica* (6)
6. *Betula Alnus glauca* (1)
7. *Betula alnus canadensis* (2)
8. *Betula Alnus maritima* (4)
9. *Betula Alnus rubra* (4)
10. *Betula populifolia* (1)
11. *Liriodendrum tulipifera* (7)
12. *Acer rubrum* (6)
13. *Acer sacharinum* (4)
14. *Acer glaucum* (1)
15. *Acer negundo* (1)
16. *Acer canadense* (1)
17. *Acer pensylvanium* (5)
18. *Laurus sassafras* (6)
19. *Laurus benzoin* (1)
20. *Gleditia triachantus* (6)
21. *Juglans nigra* (8)
22. *Juglans amara* (4)
23. *Juglans squamosa* (6)
24. *Platanus occidentalis* (5)
25. *Quercus prinus* (6)
26. *Quercus nigra* (2)
27. *Quercus tinctoria* (1)
28. *Quercus pubescens* (1)
29. *Quercus phellos* (4)
30. *Quercus alba* (5)
31. *Quercus paludosa* (8)
32. *Quercus sinuata* (2)
33. *Quercus ramosissima* (8)
34. *Cupressus thyoides* (4)
35. *Cupressus disticha* (4)
36. *Liquidambar styrac.* (6)
37. *Hedera cordifolia* (3)
38. *Franklinia* (4)
39. *Stewartia* (4)
40. *Pinus balsamia* (1)

Kasse 2

1. *Pinus lutea* (3)
2. *Pinus echinata* (1)
3. *Pinus taeda* (2)
4. *Pinus strobus* (4)
5. *Pinus canadensis* (1)
6. *Thuia occidentalis* (1)
7. *Robinia viscosa* (6)
8. *Robinia pseudoacacia* (2)
9. *Robinia hispida* (2)
10. *Populus heterophylla* (3)
11. *Chionanthus virginica* (2)
12. *Dirca palustris* (2)
13. *Azalæa nudiflora* (1)
14. *Azalæa viscosa* (1)
15. *Fraxinus alba* (3)
16. *Philadelphus inodorus* (4)
17. *Itea virginica* (4)
18. *Hypericum kalmianum* (1)
19. *Calycanthus floridus* (1)
20. *Aesculus spicata* (1)
21. *Aesculus vanigata* (1)
22. *Aesculus flava* (1)
23. *Ledum thymifolium*
24. *Filices* var. gen. & spec.
25. *Pyrola umbellata*
26. *Pyrola maculata*

BILAG 2a-b: Frøleverancer 1807 (Rtk. 333.463)

Fortegnelsens artsnavne gengives bogstavret efter listerne (alternative stavemåder oplyses ved forskel mellem de enkelte lister). Med + angives anførsel på Botanisk Haves ønskeliste efterfulgt af eventuel prioritering (!-!!!); Dernæst følger forkortelser for modtagere jvf. fordelingsliste efterfulgt af eventuelt frønummer i Botanisk Haves tilgangsprotokol for frø (i tilfælde, hvor arten allerede fandtes i samlingen, henvises til den første leverances frønummer med en →). Endelig oplyses i parentes arternes førstegangs-indførsel samt deres introduktion i Botanisk Have iflg. J. W. Hornemann 1813-15. Oplysninger om første dokumenterede forekomst bygger, hvor intet andet nævnes, på C. Syrach Larsen 1928, O. Olsen 1976, P. C. Nielsen 1978 og J. Lange 1994. Ulokaliseret omtale i litteraturen (f. eks. Hirschfeld eller Schæffer) betragtes ikke som sikker dokumentation for dyrkning i Danmark.

a) Frø fra John Bartram & Son (kassen mærket »P«)

1. *Liriodendron tulipifera* (Bot. Have u. å., Bernstorff 1780)
2. *Pinus strobus* (Bot. Have u. å., von Langen 1763-76)
3. *Pinus lutea/lutæa* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3265 (÷ Bot. Have; Knuthenborg 1867)
4. *Pinus echinata*; Hirsch., Holb., Ploen (÷ Bot. Have)
5. *Pinus taeda* +; Hirsch., Holb., Sorø, Kiel., Vib.; frøprot.: → 1609 (÷ Bot. Have; Hesele Plante skole 1860)
6. *Pinus rubra* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3275 (÷ Bot. Have)
7. *Pinus nigra*; Hirsch., Kiel (Bot. Have u. å.)
8. *Pinus canadensis* +; Hirsch., Holb., Sorø (2); frøprot.: → 1602 (Bot. Have u. å.; Sorø 1822)
9. *Pinus larix nigra* (Black Larch) +; Hirsch., Holb., Sorø; frøprot.: → 1264 (÷ Bot. Have)
10. *Pinus larix rubra* (Red Larch); Hirsch., Kiel, Wormsk.; frøprot.: 3263 (÷ Bot. Have)
11. *Cupressus thyoides*; Hirsch., Kiel, Wormsk.; frøprot.: 3215 (Bot. Have 1799)
12. *Thuja/Thuja occidentalis*; Sorø (2) (Bot. Have u. å.; Sorgenfri 1735)
13. *Magnolia acuminata/acuminata* +; Hirsch., Holb., Vib., Sorø, Lindeg., Peters.; frøprot.: → 1478, 3256 (÷ Bot. Have; Ålholm 1824)
14. *Magnolia glauca* +; Sorø; frøprot.: → 466 (÷ Bot. Have; Dronninggård 1840)
15. *Magnolia glauca variety* +; Sorø; frøprot.: 3253 (÷ Bot. Have; Vohmanns Plante-skole 1804)
16. *Magnolia tripetala* +; Sorø; frøprot.: 3254-55 (÷ Bot. Have; bl. a. Hørsholm 1861)
17. *Halesia tetraptera* +!; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3235 (Bot. Have 1807)
18. *Halesia tetraptera variety* +!; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3236 (Bot. Have 1807)
19. *Cupressus disticha* +!; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3214 (Bot. Have 1806; Ålholm 1795-1823)
20. *Evonimus/Evonymus americanus* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3216 (÷ Bot. Have)
21. *Evonimus/Evonymus atropurpureus*; Hirsch. (2), Kiel, Wormsk. (Bot. Have 1806)
22. *Evonimus/Euonymus atropurpureus variety* +; Hirsch., Holb., Vib., Kiel; frøprot.: 3217 (Bot. Have 1806)
23. *Celastrus scandens*; Hirsch. (Bot. Have u. å.)
24. *Fraxinus alba*; Hirsch. (2); frøprot.: → 1562 (÷ Bot. Have)
25. *Fraxinus nigra*; Hirsch.; frøprot.: → 1563 (÷ Bot. Have)

26. *Acer pennsylvanicum/pensylvanicum*; Hirsch. (2) (Bot. Have u. å.; Ålholm 1795-1811)
27. *Acer sacharinum/saccharinum*; Hirsch., Sorø (Bot. Have 1803)
28. *Acer canadense* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3179 (+ Bot. Have)
29. *Acer nigundo/negundo*; Sorø (2) (Bot. Have u. å.; ulokalise ret 1790)
30. *Acer glaucum* +; Hirsch. (2), Holb., Vib., Sorø, Kiel; frøprot.: 3180 (+ Bot. Have)
31. *Gaultheria procumbens*; Hirsch., Sorø, Kiel, Vib., Wormsk. (1) (Bot. Have 1801)
32. *Anona/Annona glabra* +; frøprot.: 3182 (+ Bot. Have; Bernstorff 1780)
33. *Anona/Annona triloba* +; Hirsch., Holb. (1); frøprot.: 3189 (Bot. Have 1806)
34. *Stewartia malachodendron/malacodendron* +!!; Hirsch., Holb. (1); frøprot.: 3311 (+ Bot. Have)
35. *Vaccinium resinum* +! (+ Bot. Have)
36. *Vaccinium viride/viride* +!; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3321 (+ Bot. Have)
37. *Vaccinium hirtum* +!; frøprot.: 3318 (+ Bot. Have)
38. *Vaccinium staminum/stamineum* +; Hirsch., Holb., Vib.; frøprot.: → 2898 (Bot. Have 1806)
39. *Vaccinium macrocarpon/macrocarpum* +; Hirsch., Holb., Vib.; frøprot.: 3319 (Bot. Have 1805)
40. *Vaccinium corymbosum* +!; Holb.; frøprot.: 3316 (Bot. Have 1806)
41. *Ptelea/Ptelea trifoliata*; Hirsch., Holb., Sorø, Kiel, Wormsk. (+ Bot. Have; Bernstorff 1780)
42. *Staphylea/Staphylaea trifoliata/trifolia*; Hirsch., Kiel (Bot. Have u. å.; Berns torff 1780)
43. *Ilex opaca* +; Hirsch. (2), Holb.; frøprot.: 3241 (+ Bot. Have; ForstBot. Have 1871)
44. *Berberis americana* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3194 (+ Bot. Have)
45. *Prinos verticillatus* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: → 2037 (Bot. Have 1806)
46. *Prinos laevigatus/laevigatus* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3268 (+ Bot. Have)
47. *Prinos glaber* +; Hirsch., Holb., Vib.; frøprot.: → 1612 (Bot. Have 1805)
48. *Spiraea/Spiraea tomentosa* + (mærket »NB« (Bot. Have 1798; Hørsholm 1790)
49. *Spiraea/Spiraea montana* +; Hirsch., Holb. (+ Bot. Have)
50. *Spiraea/Spiraea alba*; Hirsch., Sorø (+ Bot. Have; Hørsholm 1875)
51. *Spiraea/Spiraea opulifolia*; Hirsch., W. (Bot. Have u. å.; Hørs holm 1790)
52. *Lonicera sempervirens* +; Hirsch. (1); frøprot.: 3252 (Bot. Have 1807)
53. *Lonicera symphoricarpos*; Hirsch. (Bot. Have u. å.)
54. *Lonicera media* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3251 (+ Bot. Have)
55. *Acer rubrum* +; Holb., Sorø; frøprot.: 3181 (+ Bot. Have; Hesede Plante skole 1859)
56. *Styrax laevigatum/laevigatum* +; Hirsch., Holb. (1); frøprot.: → 2894 (Bot. Have 1806)
57. *Styrax parvifolium* +!; Hirsch., Holb., Sorø; frøprot.: 3313 (+ Bot. Have)
58. *Styrax grandifolium* +!!; Hirsch., Holb., ???; frøprot.: 3312 (+ Bot. Have)
59. *Philadelphus inodorus*; Hirsch. (+ Bot. Have; Bernstorff 1780)
60. *Tilia americana*; Hirsch. (2), Kiel, Vib. (Bot. Have u. å.; Nysø 1799)
61. *Chionanthus virginica* +; Hirsch., Holb., Vib (3) (Bot. Have u. å.; Ålholm ca. 1800)
62. *Sambucus nigra* »scheint verdorben« ; Hirsch. (2) (oprindelig)
63. *Aralia spinosa* +; Hirsch., Holb. (Bot. Have 1797)
64. *Celtis occidentalis*; Hirsch., Sorø (Bot. Have u. å.; Ålholm ca. 1800)
65. *Gymnocladus guilandina* +; Hirsch., Holb., Sorø (+ Bot. Have)

66. *Morus rubra*; Hirsch.; frøprot.: 3261 (Bot. Have 1806; Sorø 1822)
67. *Hydrangia/Hydrangea glauca*; Hirsch.; frøprot.: 3237 (+ Bot. Have)
68. *Hydrangia/Hydrangea arborescens*; Hirsch. (mærket »NB« (Bot. Have u. å.; Ålholm 1795-1811)
69. *Robinia viscosa* +; Hirsch. (3), Holb., Wormsk., Sorø; frøprot.: → 878 (Bot. Have 1807; Hofmans ga ve 1800)
70. *Robinia pseudoacasia/pseudoacacia*; Hirsch. (Bot. Have u. å.; Ribe 1736)
71. *Viburnum arboreum* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3324 (+ Bot. Have)
72. *Viburnum prunifolium*; Hirsch. (Bot. Have 1797)
73. *Viburnum dentatum* (mærket »NB« ; frøprot.: 3325 (Bot. Have u. å.; Langesø 1837)
74. *Viburnum acerifolium* +; Hirsch. (3), Holb. (2), Vib., Sorø, Wormsk., Moldenh. (2); frøprot.: 3322 (Bot. Have 1807)
75. *Viburnum levigatum/lævigatum/laevigatum* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3326 (Bot. Have 1810)
76. *Viburnum nudum/nisidum* +; Hirsch., Holb., Wormsk.; frøprot.: 3328 (+ Bot. Have; Ålholm 1795-1825)
77. *Viburnum opulifolium (alnifolium)* +; Hirsch., W., M., Sch. (?), Kiel; frøprot.: 3329 (+ Bot. Have (*V. opulus* var. *americana*: Bot. Have 1807); Ålholm 1795-1825)
78. *Cornus florida* +; Hirsch., Kiel (2), Holb.; frøprot.: 3209 (Bot. Have 1806)
79. *Cornus sericia/fericea*; Hirsch., Kiel; frøprot.: 3210 (Bot. Have 1805)
80. *Cornus alba*; Hirsch., Vib. (2), Kiel (Bot. Have u. å.; Hørs holm 1790)
81. *Crategus/Crataegus pumila*; Hirsch., Vib. (mærket »NB« (+ Bot. Have)
82. *Crategus/Crataegus pyrifolia* +; Hirsch., Sorø (3); frøprot.: 3213 (+ Bot. Have)
83. *Crategus/Crataegus crusgalli*; Hirsch., Kiel (+ Bot. Have; ForstBot. Have 1845)
84. *Mespilus canadensis*; Hirsch., Vib., Wormsk., Kiel (+ Bot. Have)
85. *Mespilus arbutifolia* +; Hirsch. (2), Holb., Wormsk. (+ Bot. Have)
86. *Mespilus prunifolia*; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3257-58 (+ Bot. Have)
87. *Prunus americana* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3271 (+ Bot. Have)
88. *Prunus inermis* (Sea side Plum) +; Hirsch., Holb., Vib.; frøprot.: 3272 (+ Bot. Have)
89. *Prunus padus*; Hirsch., Kiel (2) (Bot. Have u. å.; oprindelig)
90. *Prunus virginica* +; Hirsch., Holb., Sorø (2), Kiel, Vib.; frøprot.: 3274 (Bot. Have u. å.; Bernstorff 1780)
91. *Prunus montana* +; Hirsch., Holb., Kiel; frøprot.: → 2875 (+ Bot. Have)
- u. nr. *Prunus mississippi*; Hirsch., Holb., Vib., Sorø (+ Bot. Have)
92. *Itea cyrilla* (Mississippie D.) +!!; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3242 (+ Bot. Have)
93. *Itea virginica* +!; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3243 (+ Bot. Have; O. Ohlsens Gartne ri 1844)
94. *Ceanothus americana*; Hirsch., Holb. (Bot. Have 1797)
95. *Hedera quinquefolia*; Hirsch., Vib. (2) (+ Bot. Have)
96. *Hedera cordifolia*; Hirsch. (2) (J. E. Ohlsens Gartneri 1861)
97. *Sorbus canadensis*; Hirsch. (2), Sorø (2), Vib. (1) (+ Bot. Have)
98. *Vitis blandia*; Hirsch., Vib. (2) (+ Bot. Have)
99. *Vitis vulpina* (black); Hirsch., Vib. (2); »V. vulpi na«: Bot. Have 1795)
100. *Vitis vulpina* (white) (anmærkning: »vermuthlich ohne Nummer« ; Hirsch. (Bot. Have 1795)
101. *Vitis vulpina* (red); Hirsch. (Bot. Have 1795)

102. *Vitis vulpina* (Alexanders Grape) +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3332 (Bot. Have 1795)
103. *Vitis labrusca*; Hirsch., Vib (2) (Bot. Have 1795)
104. *Dirca palustris* +; Hirsch.; frøprot.: → 1548 (Bot. Have 1806)
105. *Hamamelis virginica* +; Hirsch., Holb., Sorø, Wormsk.; frøprot.: → 441 (Bot. Have 1801)
106. *Clethra alnifolia*; Hirsch. (2); frøprot.: 3207 (Bot. Have 1798; Bernstorff 1780)
107. *Clethra arborea* +; Hirsch., Holb., Vib. (2); frøprot.: → 2538 (Bot. Have 1810)
108. *Hypericum kalmianum*; Hirsch. (mærket »NB« ; frøprot.: → 764 (Bot. Have 1806)
109. *Hypericum kalmianum variety* +; Hirsch., Holb. (4) (mærket »NB« ; frøprot.: 3239 (Bot. Have 1806)
110. *Hypericum sempervirens* +; Hirsch., Holb. (4); frøprot.: 3240 (+ Bot. Have)
111. *Glycine fruticosa/frutescens*; Hirsch. (Bot. Have 1795)
112. *Rubus occidentalis*; Hirsch., Holb. (+ Bot. Have; Sorø 1822)
113. *Rubus montanus* +; Hirsch.; frøprot.: 3301 (+ Bot. Have)
114. *Rubus fruticosus/frutescens*; Hirsch. (+ Bot. Have)
115. *Rubus cæsius/caesius*; Hirsch. (2); frøprot.: 3299 (Bot. Have u. å.)
116. *Nyssa sylvatica* +; Hirsch., Holb., Vib., Sch. (?), Sorø; frøprot.: → 2023 (+ Bot. Have; O. Ohlsens Gartneri 1844)
117. *Amorpha cærulea/coerulea*; Hirsch.; frøprot.: 3185 (+ Bot. Have)
118. *Amorpha fruticosa*; Hirsch., Mold., Wormsk. (Bot. Have 1796; Bernstorff 1780)
119. *Betula alnus glauca*; Hirsch.; frøprot.: 3196 (+ Bot. Have)
120. *Betula alnus ovata* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3198 (+ Bot. Have)
121. *Betula alnus rubra* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3199 (+ Bot. Have; Hørsholm 1877)
122. *Betula alnus canadensis*; Hirsch. (2); frøprot.: 3195 (+ Bot. Have)
123. *Betula populifolia*; Sorø (2); frøprot.: 3201 (Bot. Have 1807; Hørsholm 1804)
124. *Betula aromatica* +; Hirsch., Holb., Sorø, Kiel; frøprot.: 3200 (+ Bot. Have)
125. *Betula papyracea*; Hirsch., Sorø (Bot. Have u. å.)
126. *Fagus castinella/castanella* +; Hirsch.; frøprot.: 3218 (+ Bot. Have)
127. *Fagus ferruginea* +; Hirsch., Holb., Kiel; frøprot.: → 1560 (+ Bot. Have; Forst-Bot. Have 1840)
128. *Corylus americana* +; Hirsch., Holb. (2); frøprot.: 3211 (+ Bot. Have)
129. *Laurus benzoin* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: → 460 (+ Bot. Have)
130. *Laurus sassafras/sassafras* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: → 1584 (+ Bot. Have; O. Ohlsens Gartneri 1844)
131. *Franklinia altamaha/atlamaha/alamatoma* +!!!; Hirsch., Holb. (+ Bot. Have)
132. *Andromeda paniculata*; Hirsch. (2), Holb. (+ Bot. Have)
133. *Andromeda calyculata* +; Hirsch., Holb. (Bot. Have 1801)
134. *Andromeda arborea* +; Hirsch., Holb. (2); frøprot.: → 1514 (+ Bot. Have)
135. *Aristolochia sipho* +; Hirsch., Wormsk., Mold., Kiel, Holb. (1); frøprot.: 3188 (Bot. Have 1796)
136. *Bignonia radicans*; Hirsch., Wormsk. (Bot. Have u. å.; Bernstorff 1780)
137. *Rhus radicans*; Hirsch., Kiel (Bot. Have u. å.; Ålholm 1795-1811)
138. *Rhus copalinum/copallinum* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3298 (+ Bot. Have; Hørsholm 1790)
139. *Rhus typhinum*; Hirsch., Kiel (Bot. Have u. å.; Ålholm 1795-1811)
140. *Rhus vernix* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: → 1618 (Bot. Have 1797)

141. *Gleditsia/Gleditschia monosperma* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3321 (Bot. Have 1806)
142. *Callicarpa/Callicarpa americana* +!; Hirsch., Holb.; frøprot.: → 640 (Bot. Have 1807)
143. *Rhododendron aromaticum* +!; Holb.; frøprot.: 3297 (+ Bot. Have)
144. *Rhododendron maximum* +; Hirsch., Holb., ???; frøprot.: → 1616 (Bot. Have 1797)
145. *Kalmia angustifolia* +; Holb.; frøprot.: → 1580, 3249 (varietet) (Bot. Have 1797)
146. *Kalmia latifolia* +; Holb.; frøprot.: → 1582 (Bot. Have 1799)
147. *Cephalanthus occidentalis* +!; Hirsch., Holb., Wormsk.; frøprot.: 3206 (Bot. Have 1799)
148. *Carpinus ostrya* +; Hirsch., Sorø; frøprot.: 3205 (+ Bot. Have)
149. *Juniperus virginiana* »verdorben und beßer« ; Hirsch., Sorø (Bot. Have u. å.; Ålholm 1795-1825)
150. *Quercus phellos* +; Hirsch., Holb., Vib.; frøprot.: 3291 (Bot. Have u. å.)
151. *Quercus falcata* +!; Hirsch. (2), Holb. (2); frøprot.: 3284 (+ Bot. Have; Ohlsen 1861)
152. *Quercus palustris*; Hirsch. (+ Bot. Have; Krenkerup 1842)
153. *Quercus rubra* +; Hirsch., Holb., Kiel; frøprot.: 3295 (Bot. Have 1797)
154. *Quercus prinus*; Hirsch.; frøprot.: 3289 + 3292 (Bot. Have 1806)
155. *Quercus sinuata* +!; Holb.; frøprot.: 3294 (+ Bot. Have)
156. *Quercus alba* »verdorben« ; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3283 (+ Bot. Have; Vohtmanns Planteskole 1804 (Q. candida))
157. *Quercus heterophylla*; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3285 (+ Bot. Have)
158. *Quercus macrocarpon/macrocarpa* +; Hirsch., Holb. (2); frøprot.: 3287 (Bot. Have 1807)
159. *Quercus nigra*; Hirsch. (2), Kiel; frøprot.: 3288 (+ Bot. Have; Ålholm 1831-65)
160. *Quercus lobata* +!; Hirsch. (2), Holb., Vib.; frøprot.: 3286 (+ Bot. Have)
161. *Quercus paludosa*; Hirsch., Sorø; frøprot.: 3290 (+ Bot. Have)
162. *Gleditsia triacanthus/tracanthos* (Bot. Have (Amalienborg) 1752-70 (J. Østergaard 1953))
163. *Diospyras/Diospyros virginica/virginiana* +; Hirsch., Holb., Sorø, Kiel; frøprot.: → 1547 (Bot. Have 1809)
164. *Bignonia catalpa* (Bot. Have u. å.)
165. *Platanus occidentalis*; Hirsch. (Bot. Have u. å.; Hørsholm 1790)
166. *Liquidambar styraciflua* +; frøprot.: → 2010 (Bot. Have u. å.; Bernstorff 1780)
167. *Pyrus coronaria* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 3278-79 (Bot. Have 1806)
168. *Juglans nigra* (Bot. Have u. å.; Hørsholm 1790)
169. *Juglans alba* (Bot. Have 1807)
170. *Juglans Hickory*, various sorts +; Hirsch., Holb., Kiel; frøprot.: 3248 (+ Bot. Have)
171. *Æsculus/Æsculus pavia* +; Sorø (Bot. Have u. å.; Bernstorff 1780)
172. *Æsculus/Æsculus flava* +; Sorø (Bot. Have 1797)
173. *Æsculus/Æsculus parvifolia* & varieties +!; Sorø; frøprot.: 3182-83 (Bot. Have 1811)

HERBACÆ

1. *Polygonum scandens* +!; Holb. (5); frøprot.: 1016 (+ Bot. Have)
2. *Triosteum perfoliatum* +!; Holb.; frøprot.: 1026 (Bot. Have u. å.)
3. *Asclepias pulchra* +!; Holb.; frøprot.: 996 (+ Bot. Have)

4. *Eschynomene*/*Æschynomene palustris* +; Hirsch., Holb.; frøprot.: 994 (+ Bot. Have)
5. *Helianthus* +; Holb.; frøprot.: 1007
6. *Mimosa miamensis* +; Holb.; frøprot.: → 2865 (+ Bot. Have)
7. *Phasiolus*/*Phaseolus* +; frøprot.: 1014
8. *Scrophularia mariana*/*marilandica* +!; Holb.; frøprot.: 1021 (Bot. Have 1806)
9. *Solidago suaviolens*/*suaveolens* +!; Holb. (2); frøprot.: 1023 (+ Bot. Have)
10. *Rhexia mariana* +!; Holb.; frøprot.: 1017 (+ Bot. Have)
11. *Ruellia*/*Ruella strepens* +; Holb.; frøprot.: 1018 (Bot. Have 1803)
12. *Yucca filimentosa*/*filamentosa* +; Holb.; frøprot.: 3333 (Bot. Have 1797)

b) Frø fra Mathias Kin (tønden og ottingen mærket »D«)

- Acer saccharum* +; Hirsch., Vib., Sorø (Bot. Have 1803)
- Acer alba saccharum*/*saccharinum*; Hirsch., Holb., Vib., Sorø, Kiel, Ploen (+ Bot. Have)
- Aralia spinosa* +; frøprot.: → 2824 (Bot. Have 1797)
- Bedicularis*/*Pedicularis canadensis*/*canadensis* +!; Holb.; frøprot.: 1013 (+ Bot. Have)
- Ceanothus americana* (Bot. Have 1797)
- Celtis occidentalis* (Bot. Have u. å.; Ålholm ca. 1800)
- Chionanthus virginia*; frøprot.: 3205 (Bot. Have u. å.; Ålholm ca. 1800)
- Cercis canadensis* +; Hirsch., Holb., Vib.; frøprot.: → 422 (Bot. Have u. å.)
- Cornus florida* +; frøprot.: 3209 (Bot. Have 1806)
- Cupressus thyoides* (Bot. Have 1799)
- Cephalanthus occidentalis* + (Bot. Have 1797)
- Gindian* (*Gentiana*) *glabra* +!; Holb. (+ Bot. Have)
- Heybiscus*/*Hibiscus acerafolia*/*acerifolia* +; Holb.; frøprot.: 1010 (+ Bot. Have)
- Juniperus virginia* (Bot. Have u. å.; Ålholm 1795-1825)
- Kalmia latifolia* + (Bot. Have 1799)
- Liriodendrum tulipifera* (Bot. Have u. å.; Bernstorff 1780)
- Lubelia*/*Lobelia* +!; Holb. (+ Bot. Have)
- Leontica*/*Leontice chaliatroida* (*thaliatroides*) +!; Holb., Lindeg.; frøprot.: 1012 (+ Bot. Have)
- Myrica ceryfera*; Hirsch., Holb., Wormsk.; frøprot.: → 2019 (Bot. Have; Bernstorff 1780)
- Mimosa sensadiva*/*sensitiva* +; Holb., Lindeg.; frøprot.: → 387 (+ Bot. Have)
- Morus virginia*; Hirsch., Vib., Sorø (Bot. Have)
- Prunus mississippi* +; Hirsch., Holb., Vib., Sorø; frøprot.: 3270 (+ Bot. Have)
- Podophyllum diphylum* +!; Holb.; frøprot.: 1015 (+ Bot. Have)
- Spigelia*/*Spigelia virginia*/*virginica* +!; Holb.; frøprot.: 1025 (+ Bot. Have)
- Viburnum alnifolium*/*alnifolium* +; Hirsch.; frøprot.: 3323 (+ Bot. Have; Hesse 1926)
1. *Juglans oblonga alba* +; Hirsch., Holb., Sorø (Bot. Have 1807)
 2. *Juglans nigra*; Hirsch., Holb., Sorø, Ploen; frøprot.: 3245 (Bot. Have u. å.; Hørsholm 1790)
 3. *Juglans acuminata alba* +; Hirsch., Holb., Kiel, Sorø, Vib., Wormsk.; frøprot.: 3244 (+ Bot. Have)
 4. *Juglans odorata alba* +; Hirsch., Holb., Vib., Sorø, Kiel, Ploen, Wormsk.; frøprot.: 3246 (+ Bot. Have)
 5. *Juglans ovata alba* +; Hirsch., Holb., Vib., Sorø, Kiel, Ploen, Wormsk.; frøprot.: 3247 (+ Bot. Have)
 6. *Juglans minima alba* +; Hirsch., Vib., Sorø, Kiel (+ Bot. Have)
 7. *Diospyros virginiana*/*virginica* + (Bot. Have 1809)

8. *Sarracenia/Saracenia purpurea* +!!! (Bot. Have 1807)
9. *Laurus benzoin* + (+ Bot. Have)
10. *Vaccinium hispethum/hispidum* +; Hirsch. (+ Bot. Have)

BILAG 3: Planteleverancer 1807.

Artsnavne på latin og tysk gengives bogstavret i forhold til egenhændigt følgebrev fra Mathias Kin (Rtk. 333.463). Efter navn oplyses antallet af planter af hver art, og endelig meddeles i parentes evt. sted og årstal første-indførsel iflg. J. Lange 1994 og J. W. Hornemann 1813-15.

Planter fra Mathias Kin (kassen mærket »D«)

1. *Quercus macrocarba*, Die barth Eichen 6 (Bot. Have 1807)
2. *Quercus alba pennsilvania*, Die nort weis Eichen 12 (Vohtmann Planteskole 1804 (*Q. alba*))
3. *Quercus catesbaei*, Die Kleine c. birgen E. 12
4. *Quercus tinctoria*, Die farben Eichen 20
5. *Quercus nigra*, Die Schwartz Schwob 20 (Ålholm 1831-65)
6. *Quercus coccinea*, Die Rivier Eichen 20 (Vohtmanns Planteskole 1804)
7. *Quercus rubra montana*, Die Rothe fein fassrige 20 (Vohtmanns Planteskole 1804 (*Q. rubra*))
8. *Quercus rubra aquatica*, Die Rothe Krob fassrig 20 (Vohtmanns Planteskole 1804 (*Q. rubra*))
9. *Quercus baniisterya alba*, Die weise Berenn 10
10. *Quercus jmbericaria*, Die schifrig Krob fassrig 6 (Bot. Have 1807)
11. *Quercus phellos palustris*, Die weis Holtz Krob fassrig 6
12. *Quercus phellos augustifolia*, Die Roth farbigthe E. 10
13. *Quercus repanta cannadensis*, Die auspreitent Eiche 20
14. *Quercus prinus*, Die klentzente Eiche 6
15. *Quercus castanea*, Die castania artige 6
16. *Quercus prinus montana*, Die bergh feltzen artige 10
17. *Quercus alba palustris*, Die feinfasrige steinre 10 (Vohtmann Planteskole 1804 (*Q. alba*))
18. *Myrica cirefera gallus*, Das Baumartige
19. *Vaccinium monstrus*, Das Baumartige

Summary

The late 18th century experienced a vivid European interest in acquisition of North American trees and bushes for gardening and forestry. Until 1800, when the first Danish diplomatic representation in the United States of America was founded, all seed and plant supplies to Denmark were brought about by English or German commercial houses. But since then, the consul general in Philadelphia arranged almost annual supplies of several hundred species and varieties to Danish botanical and silvicultural institutions. In this way, the political and commercial rapprochement with USA during the Napoleonic Wars, contributed to intensify the experimental introduction of North American tree species to Denmark.

Litteratur

- Berkeley, E. & Berkeley, D. S., 1982: The Life and Travels of John Bartram: From Lake Ontario to the River St. John. Tallahassee.
- Berkeley, E. & Berkeley, D. S., 1992: The Correspondence of John Bartram 1734-1777. Tallahassee.
- Björn, C. (udg.), 1994: Reise Bemerkungen Sr. Excellenz des Herrn Geheime Staats Ministers und Kammerpræsidenten Grafen v. Reventlow auf einer Reise durch Die Herzogthümer im Jahre 1796. Odense.
- Burgsdorf, F. A. L., 1787: Anleitung zur sichern Erziehung und zweckmässige Anpflanzung der einheimischen und fremden Holzarten, welche in Deutschland und unter ähnlichen Klima im Freien fortkommen. Berlin.
- Christensen, A., 1981: C. C. L. Hirschfeld og Fredensborg. Fra kvangård til humlekule. Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab 11:23-50.
- Christensen, A., 1988: Frederik V's dyrkning af nåletræer inklusiv lærk. Dansk Dendrologisk Årsskrift VI/4:219-34.
- Christensen, C., 1924-26: Den danske Botaniks Historie 1. København.
- Christensen, F. G., 1976: Viborgs arboret i Charlottenlund. Historiske brudstykker. Dansk Dendrologisk Årsskrift V/3:32-44.
- Elling, C., 1942: Den romantiske Have. København.
- Fallesen, L. S. (udg.), 1836: Chronologisk Samling af de kongelige Forordninger og aabne Breve Forst- og Jagtvæsenet i det egentlige Danmark angaaende, som fra Aaret 1660 til vore Tider ere udkomne. København.
- Feldbæk, O., 1982: Tiden 1730-1814. Danmarks historie 4. København.
- Hausendorf, E., 1958: Zum Handel mit Fortsaatgut und zur Einführung fremdländischer Baumarten nach Europa in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. *Silvae Genetica* 1958:159-161.
- Hausendorf, E., 1959: Aus dem Leben des Oberforstmeisters F. A. L. von Burgsdorf (1747-1802). *Allgemeine Forst- und Jagdzeitung* 131:224-230.
- Holten, J., 1953: Fremmede løvtræer i danske skove. Dansk Dendrologisk Årsskrift I/2:105-115.
- Hornemann, J. W., 1799-1808: *Enumeratio plantarum Horti Botanici Hafniensis*. København.
- Hornemann, J. W., 1813-15: *Hortus Regius Botanicus Hafniensis I-II*. København.
- Lange, J., 1959-61: Ordbog over danske plantenavne I-III. København.
- Lange, J., 1975: Haveplanternes indførselshistorie i Danmark I. Fra kvangård til humlekule 5:17-28.
- Lange, J., 1994: Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark. København.

- Laumann Jørgensen, E. & Nielsen, P. C., 1964: Nordsjællands skove gennem 200 år. Den Gram-Langenske Forstordning. København.
- Linvald, A., 1923: Kronprins Frederik og hans Regering 1797-1807. København.
- Marquard, E., 1952: Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914. København.
- Nielsen, P. C., 1977: Hørsholm Slotshave. Fra kvangård til humlekule 7:7-44.
- Nielsen, P. C., 1978: Fremmede træarter i Danmark indtil omkring år 1800. Dansk Dendrologisk Årsskrift. pp. 7-45.
- Olsen, O., 1976: Haveplanternes indførselshistorie i Danmark II. Fra kvangård til humlekule 6:17-58.
- Rosted, H. C., 1962: Den gamle planteskole - Hørsholm Planteskole gennem 175 år. Hørsholm.
- Rubin, M., 1892 (repro. 1970): 1807-14. Studier til Københavns og Danmarks Historie. København.
- Schepelern, H. D., 1971: Museum Wormianum. København.
- Schepelern, H. D., 1988: Den lærde verden. In: Ellehøj, S. (red.): Christian IVs Verden. København. pp. 276-301.
- Schæffer, M. G., 1799: Burgsdorfs Anvisning til at opelske inden- og udenlandske Træarter. København.
- Spongberg, S. A., 1990: A Reunion of Trees. The Discovery of Exotic Plants and their Introduction into North American and European Landscapes. Harvard.
- Syrach Larsen, C., 1928: Fremmede Naaletræers Indførelse i danske Haver efter 1779. Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole. Årsskrift 1928:91-118.
- Wagner, P., 1988: Arboretplaner omkring 1760. Dansk Dendrologisk Årsskrift VI/4:235-41.
- Wagner, P., 1992: von Langen og de andre. Det ordnede skovbrug som led i 1700-tallets økonomiske politik. In: Olesen, K. (red.): Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum 1942-1992. pp 117-124.
- Wagner, P. 1994A: Til publique nytte og brug. Bibliotheca Regia Historiae Naturalis 1752-1770. København.
- Wagner, P. 1994B: The Royal Botanical Institution at Amalienborg. Sources and Inspiration. Botanical Journal of Scotland 46(4):599-604.
- Zytphen-Adeler, C., 1898: Peder Pedersen. Dansk Biografisk Leksikon XII. København.
- Østergaard, J., 1953: Gleditsia triacanthos L., Tretorn. Dansk Dendrologisk Årsskrift I/2:116-133.

UTRYKT KILDEMATERIALE

Rigsarkivet

Kommercekollegiet (= Kkl)

1615-31: Handels- og konsulatsfagets sekretariat, Kopibøger 1797-1807

1652-72: Handels- og konsulatsfagets sekretariat, Journaler 1800-1815

1712: Handels- og konsulatsfagets sekretariat, Breve fra Rentekammeret 1800-15

1806: Handels- og konsulatsfagets sekretariat, Rapporter fra konsulatet i Philadelphia 1801-6

Rentekammeret (= Rtk)

2422.69-76: Sjællandske Renteskriverkontor, Kopibøger 1800-1805

2422.181-186: Sjællandske Renteskriverkontor, Journaler 1800-1805

3322.1-10: Forstkontoret, Kopibøger 1806-14

3322.62-76: Forstkontoret, Journaler 1806-32

333.218-19: Charlottenlund Skov 1796-1834

333.220: Arboretet og den forstbotaniske have i Charlottenlund 1799-1848

333.455: Om planteskolerne og levering fra dem 1782-1808

333.461: Om skovfrø og planter 1790-1801

333.462-65: Skovfrøsager til Sjællandske Forstjournaler 1806-22

Københavns Universitets botaniske have

Tilgangskataloger for frø 1790-1814